

SZAKDOLGOZAT

Csizmazia Szonja
Emberi Erőforrások

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Budai Campus

Emberi erőforrások szak

Otthon, édes otthon?

Avagy a hazatérő migráció és az őket körülengő reintegrációs kihívás, a fordított kulturális sokk vizsgálata

Belső konzulens: Dr. habil. Rudnák Ildikó Ph.D.

Készítette: Csizmazia Szonja

Q0J7DE

Levelező

Intézet: Agrár- és Élelmiszergazdasági intézet

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

2023

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. Szakirodalmi áttekintés	5
2.1. <i>A migráció tipizálása, fogalma, mértéke</i>	5
2.1.1. <i>A magyarországi statisztikák</i>	6
2.2. <i>Fókuszban a visszavándorlás és annak mozgatórugói.....</i>	7
2.3. <i>Miért vándorlunk?.....</i>	9
2.4. <i>A visszatérés.....</i>	10
2.4.1. <i>Hazatérés a magyar statisztikák tükrében</i>	13
2.4.2. <i>A Magyarországra visszatérő kivándorlókról motivációjuk és tapasztalataik tükrében.....</i>	15
2.4.3. <i>Migrációs potenciál</i>	18
2.5. <i>A fordított kulturális sokk, mint a visszatérő migrációt érő érzelmi hatás.....</i>	19
2.5.1. <i>A jelenség vizsgálata.....</i>	21
3. A kutatás	23
3.1. <i>Kutatási kérdések és hipotézisek.....</i>	23
3.2. <i>A vizsgálat körülményei: helyszíne, módszere</i>	24
3.3. <i>A vizsgálati minta bemutatása</i>	25
3.4. <i>Eredmények.....</i>	27
4. Következtetések	39
5. Összefoglalás.....	42
Felhasznált irodalom	44
Mellékletek.....	46
Függelékek	52

1. Bevezetés

Csizmazia Szonja vagyok, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Agrár- és Élelmiszergazdasági intézetének Emberi erőforrások szakos levelezős hallgatója.

Szakedolgozatomban azt kutatom, mit tudunk a Magyarországról hosszabb vagy rövidebb időre kivándoroltak, majd visszatérők csoportjáról motivációjukat, tapasztalataikat és a jövőre vonatkozó terveiket illetően.

Szakedolgozati témaválasztásom már a tanulmányaim megkezdésekor egyértelmű volt, tekintve, hogy a férjemmel épp visszavándorlásunk két és fél éves évfordulóját ültük, amikor a képzésre felvételt nyertem. Három évnyi külhoni étellel a tarsolyomban – ebből 33 hónap Angliában és 3 hónap Egyesült Arab Emírátsokban szerzett tapasztalattal - úgy gondoltam, a migráció lesz a legtesthezálóbb téma.

A téma- és konzulens választásomkor már az is biztos volt számomra, hogy a tanulmányaim közben született második gyermekem tartós betegségének okán számunkra az országelhagyás nemhogy hosszútávra, de egy nyaralás erejéig sem lesz már többé opció.

Hosszú folyamat volt, mire sikerült odajutnunk, hogy újra neki mertünk vágni a világlátásnak, azonban amikor ez a perc eljött, onnantól kezdve felgyorsultak az események. Igaz, hogy a tanulmányaim során mind a 8 rendelkezésre álló félévet felhasználtam, maximalizálva a rendelkezésre álló passzív félévek számát is, de talán ennek mégiscsak oka volt.

Mire oda jutottam, hogy nekikezdek a szakedolgozatomnak, túl voltunk egy Közel-Keleten töltött fél éven, amelyet a férjem határozott idejű munkaszerződése tett lehetővé. A dolgozatom második felének készültkor pedig ismét a Közel-Keleten voltunk, túl egy megrendítően hatalmas fordított kulturális sokkon, amelyet akkor még nem tetézt a 2022 őszi csúcsosodó infláció, valamint az anyaország gazdasági összeomlásának a lehetősége sem lebegett a fejünk fölött. Ezek megérkeztek minket már egy olyan szakaszban ért, amikor már a családunk teljes és végleges országelhagyásán munkálkodtunk.

Jelen pillanatban nem tudom megmondani, hogy a szakedolgozatomban befejezésekor kivándorló, visszavándorló vagy cirkuláris migráns státuszban leszek, leszünk.

Szerencsésnek mondhatom magam, mert habár az országelhagyásom indoka minden esetben az életminőségem javítására irányult, mégsem tisztán gazdasági, sokkal inkább útkeresési,

önmegvalósítási indokok vezéreltek. Jelenlegi lépésünk mögött pedig a legerősebb indok a gyermekeink számára egy olyan élet biztosítása, ahol a legtöbbet hozhatják ki magukból.

A téma véleményem szerint örök aktualitást élvez, ahogyan a kivándorlás, úgy a visszavándorlás is folyamatos. Mondhatnám, hogy 2023 első félévében kizárólag a kivándorlást fontolgatják az emberek, de meglepő hangokra és véleményekre bukkantam a közösségi médiában külön erre a célra létrehozott csoportokban. A külföldről hazatérő vagy már hazatért magyaroknak saját-népes, majd' ötezer főt számláló-csoportja van, ahol a hazatérést fontolgatják és az ezt már meglépett honfitársak osztják meg egymással kétélyeiket, tapasztalataikat, motivációikat.

Kutatásom célja, hogy megerősítést vagy cáfolatot nyerjen az a két feltevés, amelyeket a közvetlen környezetemből leszűrve véltem kialakítani. Az egyik a kivándorlók hazatérésének oka, amit úgy vélek, jól leszűkítve beazonosítható, a másik pedig egy jelenség, amiről azt gondolom, minden hazatérő megtapasztalja.

2. Szakirodalmi áttekintés

„Az emberek mindig is migráltak. A világ története egyben a migráció története is.”-hangzott el a The Economist nevű gazdasági lap újságírója, Emma Hogan szájából a lap Youtube oldalán publikált 2018-as videójában. És valóban, a migráció szó latin eredete arra utal, hogy már az ókorban is létezett cselekvésről van szó. „A tartózkodási hely ideiglenes vagy végleges megváltoztatása emberi szükséglet, az ezt motiváló körülmények századok óta változatlanok.” (Hautzinger et al., 2014)

2.1. A migráció tipizálása, fogalma, mértéke

Az emberek számos ok miatt dönthetnek úgy, hogy útnak indulnak. Nincs egységes csoportosítás a migrációk tipizálásánál. Főként gazdasági, társadalmi vagy politikai, esetleg környezeti indokok vezérlik az embereket otthonuk elhagyására.

A migrációt továbbá megkülönböztetjük időtartama szerint (rövid-, hosszútávú), államhatárhoz kötődően (országhatáron belüli vagy nemzetközi migráció), iránya szerint (kivándorlás–bevándorlás), lehet egyéni vagy csoportos, saját döntésen alapuló és kényszerű is.

A migráció tehát minden esetben az egyén vagy csoport életminőségének javítását szolgálja.

Ez volt a cél a Honfoglalás során, az Európai Unió során megnyíló határok idején és ez történik napjainkban is, amikor a tőlünk keletre zajló háborúk során embertömegek helyezik át életük súlypontját a békésebb élet reményében.

„A viszonylagos újdonság tehát nem a migráció, hanem az országhatárok megteremtése és az elképzelt nemzetállamok. Ezek az ideológiai folyamatok teszik a migrációt nemzetközivé és az emberek természetes viselkedését problémássá.” (Anderson, 1983, 5-7.old). Ennek az alátámasztására álljon itt egy népszerű anekdota: Cohen nagybácsi meséli a családjának: „Magyarországon nősültem, a Szovjetunióban dolgoztam és ukrán állampolgár vagyok.” „Világlátott ember lehetsz.” - mondja a hallgatóságának egyik tagja. „Nem, nem. Egyáltalán nem vagyok világlátott. Sosem hagytam el a szülőfalumat.”

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) 2022-es migrációs világjelentésében szereplő becslés alapján 2020-ban, a globális adatokat tekintve 281 millió ember él a születési országától eltérő országban. Ez a Föld lakosságának 3,6 százaléka.

Az ENSZ nemzetközi migrációs statisztikáinak ajánlása szerint nemzetközi migránsnak azt a személyt nevezzük, aki életvitelszerű tartózkodásának országát megváltoztatja rövidebb (legalább 3 hónap, maximum 1 év időtartamra) vagy hosszú távon (egy évnél hosszabb időre). A definíció nem egy egységesen használt fogalom, akár országoként eltérő lehet, így nehézségekbe ütközik a nemzetközi migrációban résztvevők számszerű elemzése.

A nemzetközi migráció 3,6 százalékos aránya elenyésző számnak tűnik a világ teljes lakosságához képest, a migrációban résztvevők aránya azonban sokkal magasabb azok esetében, akik helyváltató tevékenysége az országhatárokon belül történt. 2009-ben például az országon belül lakóhelyet változtatók – belső migránsok - száma 740 millió főre rúgott. (UNDP, 2009 – UN IOM World Migration Report 2020)

A 2020-as adatok szerint a Magyarországon született, de a felmérés idején külföldön élő magyar személyek száma – figyelmen kívül hagyva azt, hogy mikor hagyták el Magyarországot – 714 ezer fő volt, azaz a teljes magyarországi születésű népesség 7,3 százaléka.

2.1.1. A magyarországi statisztikák

A magyarországi migráció főként Ausztriára, Németország és az Egyesült Királyság irányába, valamint onnan visszafelé zajlik, derül ki a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adataiból. Míg a Magyarországról kivándorlók száma 2010-ben még csak 7.318 fő volt, ez 2015-re hatalmas ugrással 32.852 főre szökött a KSH adatai szerint. A pandémiát megelőző években azonban erős visszaesés mutatkozott és ezzel egyidőben megindult a Magyarországon született, de korábban kivándorolt magyar állampolgárok visszatérése is. A 2017-es évtől kezdve gyakorlatilag minden évben 20 ezer fő fölött van a visszavándorló magyar állampolgárok száma.

A KSH adatok azonban nem teljesen fedik a valóságot, hiszen a magyarországi statisztikák csak azokat a személyeket tekintik hivatalos kivándorlónak, akik a kivándorlásukat bejelentik, azaz megszüntetik itthoni lakcímüket. A kivándorlás a valóságban azonban az esetek döntő többségében a magyarországi lakcím megtartása mellett történik. Ennek tudatában, ha valós adatokat szeretnénk látni, akkor nem a magyarországi kivándorlási adattáblákat, hanem a fogadó országok bevándorlási statisztikáit érdemes böngészni, kibocsátó ország szerinti lebontásban.

A magyarországi kivándorlás a legnagyobb mértéket a kelet-közép-európai államok Európai Unió csatlakozása után, a külföldi munkaerőpiacok megnyílásakor öltötte. A tény, hogy a Magyarországról induló migráció a környező országok felé a legerősebb, alátámasztja Ravenstein korai elméletét (Ravenstein, 1885), miszerint ugyan az emberek a jobb életszínvonal érdekében hagyják el hazájukat, de jellemzően az ahhoz legközelebb eső komoly húzóerővel rendelkező területeket választják letelepedésük helyszínéül. A távolabbi területek felé haladva pedig jelentősen visszaesik a kivándorlók mennyisége,

2.2. Fókuszban a visszavándorlás és annak mozgatórugói

Amikor elképesztő méreteket ölt a kivándorlás mértéke, akkor ezzel arányosan a visszavándorlási adatok is megugranak. A visszavándorlás azok esetében a legnagyobb, akik kibocsátó országa és célországa között nincs szignifikáns különbség gazdasági szempontból. A gazdaságilag hasonló helyzetben lévő országok között vándorlóakra jellemző a cirkulációs migrációs, illetve a kivándorlást követő öt évben a hosszútávú, esetleg végleges visszavándorlás. Dumont - Spielvogel (2008) kutatásai szerint a visszavándorlás vagy tovább vándorlás fő okai a következőkben keresendők:

- nem megvalósult elképzelések, sikertelen integráció a célországban
- ha hazahúz a szív (család, megszokott környezet hiánya)
- kibocsátó ország munkaerőpiaci vagy gazdasági fellendülése
- kitűzött célok teljesítése, esetleges menet közbeni módosítás ellenére is
- szignifikáns mennyiségű tapasztalat gyűjtése, amivel az egyén a kibocsátó országának munkaerőpiacán számszerűen mérhető előnyre tehet szert vándorlása során szerzett ismeretei által.

A visszavándorlás fogalma alatt az ENSZ 1998-as statisztikai ajánlása szerint a következőt értjük: az a személy, aki hosszabb vagy rövidebb idejű életvitelszerű külföldi tartózkodást követően visszatér állampolgársága szerint országába, a tervei szerint legalább egy éves időtartamra. (UNSD, 1998) Ez a definíció tankönyvi keretek között jól értelmezhető, azonban a valóságban rendkívül kevés élethelyzetben használható. A visszavándorlásnak ugyanis legalább 3 esetét különböztetjük meg:

- Két lépéses visszavándorlás:
 - 1. lépés: születés országából a célországba történő migráció
 - 2. lépés: a célországból a születési országba való visszatérés

- Három lépéses visszavándorlás:
 - 1. lépés: születés országából célország I-be migrálás
 - 2. lépés: célország I-ből célország II-be migrálás
 - 3. lépés: célország II-ből a születési országba való visszatérés
- Négy lépéses visszavándorlás:
 - 1. lépés: születés országából célország I-be migrálás
 - 2. lépés: célország I-ből célország II-be migrálás
 - 3. lépés: célország II-ből célország I-be való visszatérés
 - 4. lépés: célország I-ből a születési országba való visszatérés

Amennyiben a visszavándorlás után az egyén még sem marad a kibocsátó (születése szerinti vagy neki állampolgárságot adó) országban legalább egy évet, hanem ismét külföldre távozik, cirkuláris migrációról beszélünk. Az egyén által korábban hátrahagyott országba való visszatérés egy folyamat. És ez a folyamat – a reintegráció – időbe telik.

Ahogy a kivándorlás, úgy a visszavándorlás mértékének és a kimenetelének a mérése is nehézségekbe ütközik. Az első és legnagyobb kihívást az jelenti, hogy nincs általánosan elfogadott definíciója a reintegrációnak sem. Ezen kívül nehézséget okoz, hogy jelentős elköteleződést jelent a visszatérés kimenetelének figyelemmel követése is, valamint a reintegrációval kapcsolatos hosszútávú adatoknak is híján vannak az országok. Ezek az adatok pedig jelentősen tudnák segíteni az egyes országok és a nemzetközi szervezetek munkáját, hogy tudják mikor és hol szükséges a beavatkozás ahhoz, hogy a reintegráció minden szempontból sikeres legyen.

A visszavándorlási arányokra jelenleg a célország és a kibocsátó ország forrásaiból lehet következtetni. Az egyes országokba való ki és belépéskor kitöltendő nyomtatványok nagyjából ugyanazt a néhány adatot kérik: születési ország, nemzetiség, célország és a célországban eltölteni tervezett idő. Ebből könnyen kiszűrhető, hogy valaki éppen hazaérkezik állampolgársága szerinti országába vagy épp visszavándorlásra készül egy bevándorló a célországából. Természetesen ezek a statisztikák sem megbízhatóak, mert ha a szándék szerint rövidtávú hazalátogatás a célországból menetközben visszavándorlássá avanszál, ez a tevékenység már nem kerül adminisztrálásra.

A kibocsátó országba való visszatérés mérésére közvetett eszköz lehet például egy népszámlálás, ahol direkt kérdés irányul az egyének korábbi tartózkodási helyére a felmérést megelőző öt évben. Ezek alapján statisztika állítható fel a különböző országokból visszatért

kivándorlókról, illetve amennyiben a környező országokban is megjelenik ez a kérdés, a népszámlálási kérdőívben összevethető a visszavándorolt és a célországban maradt állampolgárok aránya is.

2.3. Miért vándorlunk?

Az ENSZ 2022-ban publikált kutatása (IOM World Migration Report 2022) szerint a nemzetközi migrációban résztvevők 78 százaléka munkaképes korú (15-64 év közötti) kivándorló, az irány pedig jellemzően a közepes jövedelemszintű országokból a magas kereseti lehetőséggel kecsegtető országok felé tendál. 2020-ban a világ migránsainak 65 százaléka magas kereseti lehetőséget kínáló, 31 százaléka pedig közepes, közepesen magas lehetőségeket nyújtó országokban élt.

Az alacsony jövedelemszintű, fejlődő országokból a közepes vagy magas kereseti lehetőség felé migráló népesség az esetek nagy százalékában hosszú távra rendezkedik be, még abban az esetben is, ha az egyén önállóan, családját hátrahagyva dönt a vándorlás mellett, ugyanis így tudják biztosítani hozzátartozóik ellátását, akár egy életen át. Jellemző példa erre az ázsiai és afrikai országokból érkező képesítés nélküli vagy alacsony végzettségű munkavállalók Közel-Keleten való letelepedése.

Jelenleg India, Kína és Mexikó rendelkezik a legnagyobb számú, nemzetközi migrációban résztvevő állampolgárral, fogadó országok tekintetében pedig az USA áll az élen. A nemzetközi migrációban résztvevő teljes populáció fele Európában és Észak-Amerikában él. 2020-ban a legnagyobb mennyiségű bevándorlót vendégül látó országok az USA, Németország és Szaud-Arábia volt; derül ki az ENSZ 2020-as International Migrant Stock címet viselő dokumentációjából.

Tehát elmondható, hogy a vándorlás háttérében az esetek döntő többségében gazdasági érdekek húzódnak.

Igaz ez a magyarországi elvándorlókra is. A 2004-es EU csatlakozás fellendítette a kivándorlást, de igazán nagy ugrás csak a 2007-es időszakban történt, amikor tágult a munkavállalási korlátokat megszüntető EU tagországok száma. Meglepő adat, hogy arányaiban nézve a magyarországi kivándorlás sosem érte el a környező országokban tapasztalt szintet. Egy, a kivándorlást demográfiai szempontból elemző kimutatás szerint, amelyet a KSH gondozásában adtak ki Gödri Irén kutatásai nyomán (A vándorlási veszteség Magyarországon az elmúlt évtizedben – avagy hányan is vagyunk valójában? címmel) ez

főként annak tudható be, hogy Magyarországon bőkezűen mérik a szociális juttatásokat és a támogatásokat.

Ha tényként nem is kezelhetjük a KSH által közölt számadatokat, a tendencia tükrözésére azért mégiscsak alkalmasak a statisztikák. A tendencia pedig azt mutatja, hogy Magyarországon 2019 óta pozitív a vándorlási egyenleg: azaz több (magyarországi születésű) egyén tér haza, mint ahány elhagyja az országot.

A rendszerváltást követően Magyarország, mint fogadóország dominált, a kivándorlás mértéke elenyésző volt. A környező országok magyar származású lakossága ekkor költözött Magyarország közigazgatási területére, illetve a korábbi disszidánsok is a visszavándorlás mellett döntöttek nyugdíjas éveikre. Az ENSZ adatbázisa alapján ebben az időszakban a közép-kelet-európai országok közül Magyarországon volt a legnagyobb arányú a visszavándorlás. Az ezt követő 10 évben azonban jócskán elmaradt a visszavándorlók aránya a régiós átlaghoz képest.

Az OECD által publikált becslési adatok 2008-ban azt mutatták, hogy a célországból való visszavándorlás vagy egy újabb célországba tovább vándorlás aránya 20-75 százalékra tehető és ezen tevékenység jellemzően a kivándorlást követő 1-5 évben történik meg.

A szórás azért ekkora, mert visszavándorlás szempontjából nagyon nem mindegy, hogy van-e és ha igen, mekkora különbség a küldő és a fogadó ország fejlettsége között. A korábban említett példa, miszerint az afrikai és ázsiai bevándorlók Közel-Keletről való visszavándorlási hajlandósága (nevezzük inkább lehetőségnek) alacsony, itt párba állítható az egymáshoz hasonló paraméterekkel rendelkező OECD országok között vándorlók visszavándorlásával, ami sokkal nagyobb valószínűséget mutat. A statisztikák szerint ebben a régióban eleve a magasabban iskolázott egyének döntenek a kivándorlás mellett, akik születési országukban is közepesen vagy jól kerestek, ezért az országváltást csak határozott időre tervezik.

2.4. A visszatérés

Visszatérés mellett vagy szubjektív érzelmeik hatására, vagy a kitűzött anyagi cél elérése okán döntenek a legtöbben, esetleg határozott idejű munkaszerződésük lejárta miatt térnek vissza a kibocsátó országba. Az alacsonyabban iskolázott egyének visszatérésnek oka jellemzően az, hogy nem tudnak elhelyezkedni, hogy nem tudnak a tervezettnek megfelelően megtakarítani vagy nem sikerül az integráció a fogadó országban.

A visszatérés során pedig – bármennyi idő után is tér vissza az ember a hazájába – újra be kell rendezkedni. A re-integráció pedig egy hosszú folyamat. Nem csak a régi-új környezethez és egyéb külső tényezőkhöz kell alkalmazkodni, hanem az egyén saját attitűdjének és identitásának változása is nehezíti vagy éppen segíti a folyamatot.

J. W. Berry már 1997-ben vizsgálódott a kulturális akklimatizálódás terén. Igaz ő még csak a kivándorlók esetében vizsgálta, hogy hogyan tudják megőrizni saját kultúrájukat egy új környezetben, illetve mindeközben hogyan tudnak alkalmazkodni az új, a fogadó országban honos kultúrához.

N. M. Sussmann 2000-ben azonban már a visszatérők csoportjának folyamatait is tanulmányozza, kulturális hovatartozás szempontjából vizsgálja a személyeket, hiszen ez eltérő lehet a kivándorlást megelőzően és azt követően.

Sussman kulturális identitás-változás modellje négy csoportból áll:

- Affirmatív
- Szubtraktív
- Additív
- Globális/Interkulturális

Az affirmatív csoportba jellemzően az alacsony végzettségű munkavállalók tartoznak, akik főként betanított munkákat vállaltak a fogadó országban, ahol még az adott nyelv elsajátítására sem volt szükség. Főként egyedülálló vagy gyermektelen párok alkotják ezen csoportot, akik számára az új országuk kultúrájában való elmélyülés nem volt szempont. A visszavándorlás sem járt a csoport tagjainak különösebb stresszel, általánosságban elmondható, hogy a kitűzött anyagi cél realizálása után visszatértek a kibocsátó országba, amelytől igazán el sem szakadtak távollétük során sem.

A szubtraktív csoportba tartozók között esik meg a leggyakrabban, hogy mind a kibocsátó, mind a fogadó országban idegennek érzik magukat. Ennek hátterében jellemzően a nyelvi korlátok okán meghozott döntéseik állnak. Alacsony képzettséget igénylő munkakörökben és főként a saját országukból származókkal dolgoznak együtt, szabadidejükben sem vegyülnek a befogadó vagy harmadik országból származó társasággal, így a célországi integráció sikertelen és inkább hazavándorolnak.

Az anyaország gazdasági körforgásába való visszailleszkedés során nehézséget jelent, hogy a külföldi tapasztalatuk nem jelentett szignifikáns előnyt egy kiválasztási folyamat során.

Azok, akik vállalkozásuk beindításához szükséges tőke megteremtését tűzték ki célul és esetleg a cél elérése előtt a visszavándorlás mellett döntöttek, szintén patthelyzetben találták magukat.

Az additív csoportba sorolt visszavándorlók csak a kultúrához való viszonyukban térnek el a szubtraktív csoport tagjaitól. Ők a fogadó országban is megtartják anyaországuk szokásait, tovább viszik a kultúrát, de mindeközben nyitottak az újdonságokra és a nekik tetsző szokásokat esetlegesen adaptálják is. Távollétük során is fenntartják az anyaországhoz fűződő kapcsolataikat, így visszatérésükkor nem érzik magukat kívülállónak. Az alacsony képzettségűek visszailleszkedése azért könnyebb, mert igyekeznek új képességekkel felruházni magukat, amelyek előnyösek lehetnek a munkaerőpiacon visszatérésük során. A magasabb képzettségűek esetében szignifikáns előnyt jelent a nemzetközi tapasztalat, azonban visszatérésük sokszor rajtuk kívül álló okokra is visszavezethető (pl. lejáró ideiglenes munkaszerződés, a gyermekek tanköteleskorba lépése és anyaországi taníttatása).

A negyedik csoport pedig a globális identitás modellt viselő egyének csoportja. Nem is igazán nevezhetjük őket visszavándorlónak, hiszen az ő esetükben a visszavándorlás szinte biztosan nem végleges. A világpolgár lenne a megfelelő szó, ugyanis nem ragaszkodnak és nem tekintik sajátjuknak sem az anyaország, sem a befogadó ország kultúráját, hanem az adott életkörülményekhez, az éppen aktuális országukban használt szokásokat veszik fel. Az anyaország felé a visszailleszkedés sosem problémás, mert szociális és gazdasági kapcsolataikat is életben tartják a távollétek idején is.

A valóság az esetek túlnyomó többségében megfelel a várakozásoknak és a korábbi tanulmányok adatai is ezt támasztják alá, azaz a külföldről hazatérők valamilyen plusz képesség birtokában térnek vissza és jelennek meg a munkaerő piacon akár alkalmazotti, akár vállalkozói oldalon.

Ez az alacsonyabban képzett ki-, majd visszavándorlók esetében lehet egyszerűen csak egy tapasztalás, hogy beleláttak, hogyan működhet gördülékenyen egy vállalkozás vagy akár egy új nyelv elsajátítása, amivel hazatérve már magasabb kereseti lehetőségeket nyújtó pozíciókat is meg tudnak szerezni.

A magasabban képzett visszavándorlók esetében a befogadó országban szerzett gyakorlati tapasztalat mellett - ami az ott alkalmazott rendszerek és folyamatok megismerésén alapul – az új szemléletmód is egy olyan képesség, amit a munkaerőpiacon értékesíteni lehet.

A reintegráció akkor mondható sikeresnek, ha a visszavándorló legalább egy évig a születési országában marad és el is tud helyezkedni. Ideális esetben többet keres, mint amennyit a kivándorlása előtti időkben keresett és a megszerzett tapasztalatok birtokában az őt alkalmazó vállalat– vagy saját vállalkozása – mérhető profitot tud termelni a külföldön megszerzett tudás itthoni folyamatokba való beépítésével.

2.4.1. Hazatérés a magyar statisztikák tükrében

A magyarországi visszavándorlással kapcsolatban a legátfogóbb képet talán a KSH 2018-ban publikált Mikrocenzus 2016 – Nemzetközi vándorlás nevű kutatási melléklete nyújtja.

2011 volt az első olyan év, amikor a nemzetközi vándorlási adatok kutatása is része volt a népszámlálási kérdéskörnek. Ekkor változott meg az ajánlások hatására a népszámlálási lakónépeség fogalma: azaz innentől csak azok növelik a népszámlálási lakónépeséget, akik ténylegesen és életvitelszerűen az adott címen laknak. A definíció szerint a népszámlálási lakónépeséghez tartoznak azok is, akik a népszámlálás idején ugyan külföldön tartózkodnak, de a tartózkodásuk nem haladja meg a 12 hónapot. Azok, akik 12 hónapnál tovább tartózkodnak vagy ennél tovább terveznek külföldön tartózkodni, nem képezik a magyarországi lakónépeség részét, ők a befogadó országuk lakónépeségét fogják növelni.

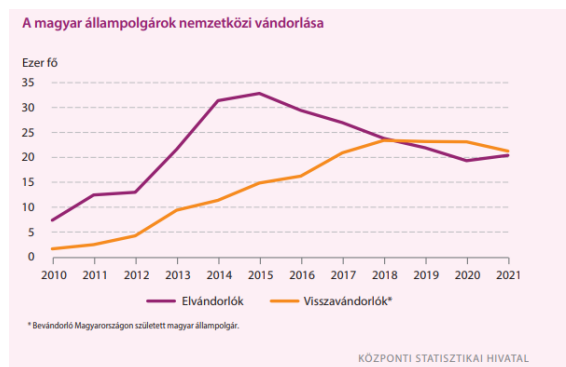
A 2016-os mikrocenzus tehát két kivándorló csoportot különböztet meg attól függően, hogy a külföldi tartózkodás meghaladj-e az egy éves időtartamot vagy sem. Illetve külön csoportként kezeli azokat a visszavándorló állampolgárokat, akik visszavándorlásuk után legalább 1 évig életvitelszerűen Magyarországon tartózkodtak.

2016 őszén a KSH közel 440 háztartáson, azaz a magyarországi háztartások 10 százalékos mintáján végzett „mini” népszámlálást, amely során különös figyelmet fordítottak a nemzetközi vándorlással kapcsolatos adatok begyűjtésére is. A migráció minden típusát igyekeztek lefedni a vizsgálattal, így a visszavándorlással kapcsolatos viszonylag friss adatok ebből a publikációból beszerezhetők.

A magyarországi visszavándorlás adatainak legjelentősebb forrása 2010 óta a NEAK (Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő; 2017 előtt Országos Egészségbiztosítási Pénztár –OEP – néven). Az Egészségbiztosítási törvény (Ebtv.) előírja, hogy amennyiben egy másik EU-s tagországban vagy olyan országban, amellyel Magyarországnak hatályos egészségbiztosítási egyezménye van biztosítottak leszünk, a magyarországi biztosításunk érvénytelenítése szükséges. Magától értetődően visszatéréskor szükség van a magyarországi

biztosítás újra aktiválására is, így a NEAK viszonylagos megbízhatósággal tud nyilatkozni a kivándorló és visszavándorló népesség számát illetően. A viszonylagos megbízhatóság oka, hogy a 18 év alattiak, illetve a nyugdíjasok, tehát akik alanyi jogon részesülnek Magyarországon egészségbiztosításban ritkán élnek bejelentési kötelezettségükkel.

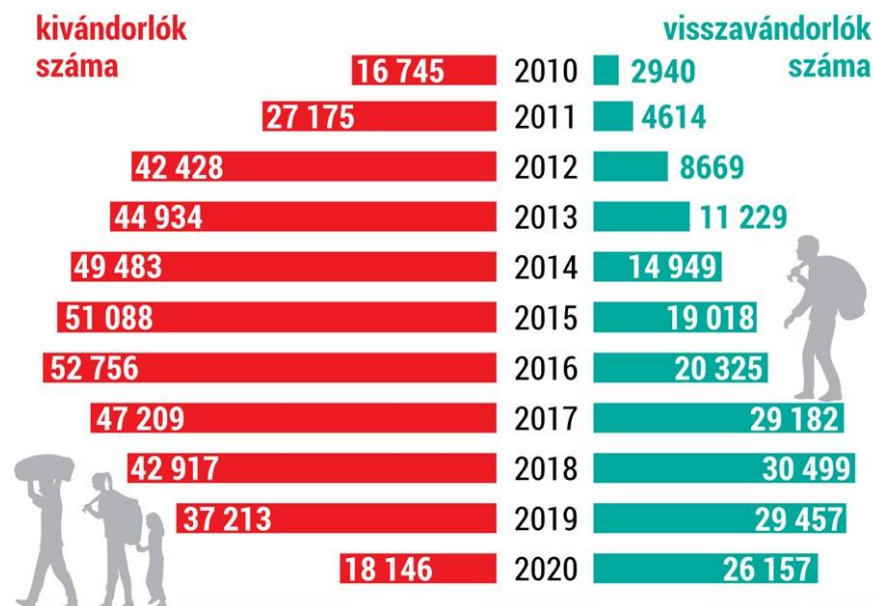
Némi eltérés tapasztalható a KSH és a NEAK által közzétett adatokban a ki- és visszavándorlók eredményeit vizsgálva, ezért a 2010-től elérhető adatokat mindkét forrásból közzéteszem az 1. és 2. csatolt ábrán.

1. ábra: a magyar állampolgárok nemzetközi vándorlása 2010 és 2021 között

Forrás: KSH Magyarország számokban, 2021

■ Ki-, illetve visszavándorló magyarok száma,* 2010–2020

*A Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő adatai alapján.

Forrás: Ligeti Anna Sára: A földrajzi mobilitás változó mintázatai (Demográfia, 2021/ 2–3. szám)

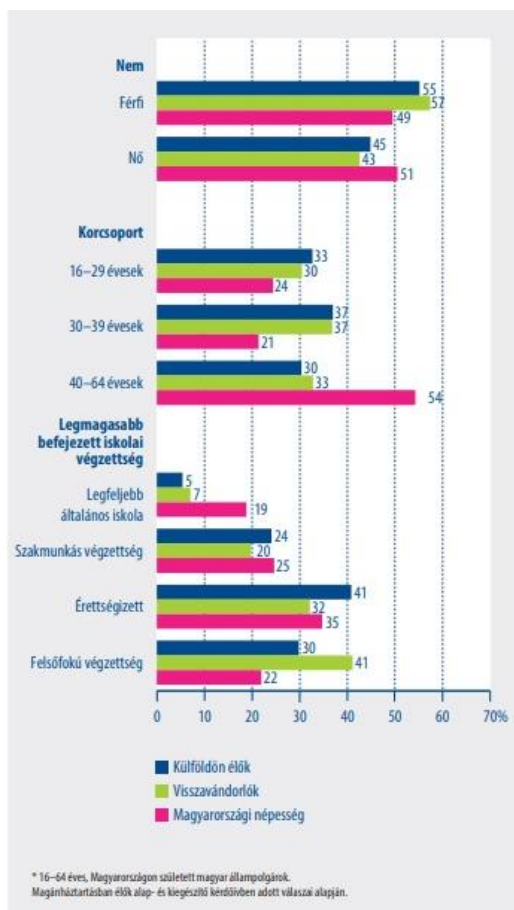
2. ábra: Kivándorlók és visszavándorlók száma 2010 és 2020 között a NEAK adatai alapján
Forrás: (2022) HVG: https://hvg.hu/360/202201_magyar_migransok_odavissza_vandorlok

2.4.2. A Magyarországra visszatérő kivándorlókról motivációjuk és tapasztalataik tükrében

A 2016. évi magyarországi mikrocenzus arra fókuszált, hogy miért és milyen tapasztalatokkal jöttek haza a visszavándorló magyarok.

Míg 2011-es mikrocenzus azt mutatta, hogy a népesség 2,1 százaléka volt visszavándorló, ez a szám 2016-ra már 2.6 százalék volt. Azonban, ha összevonjuk ezt az eredményt az 1 évnél rövidebb ideig külföldön tartózkodók számával, akkor a népesség 4.1 százalékáról mondhatjuk el, hogy nemzetközi tapasztalatokkal rendelkezik.

A visszavándorló népesség és a magyar lakosság demográfiai adatait is összevetette a mikrocenzus és az eredményből egyértelműen látszik, hogy kik azok a magyarok, akik visszatérése a legnagyobb valószínűséget mutatja.

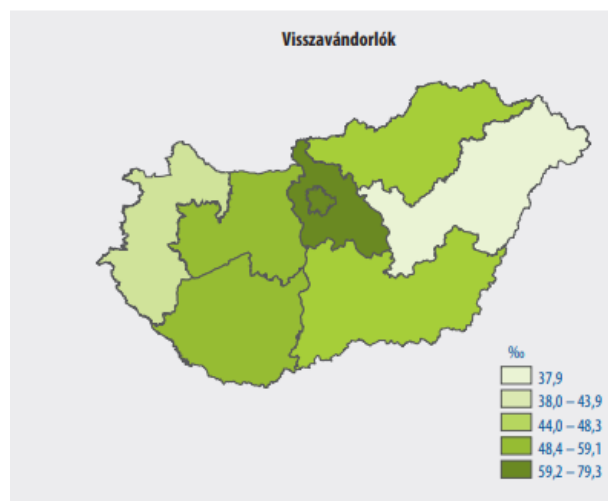

4. ábra: a migrációs tapasztalattal rendelkezők és a magyarországi népesség alapvető demográfiai jellemzői

Forrás: KSH (2016) Mikrocenzus, Nemzetközi vándorlás

Az eredmények tükrében tehát elmondható, hogy a magyarországi visszavándorlás alanyai főként férfiak, 30-39 év közöttiek és túlnyomó részben felsőfokú végzettséggel rendelkeznek, ahogy ezt a 3.ábra is tükrözi.

Ők a 4.ábra tanulsága szerint jellemzően az ország középső részéből vándoroltak ki.

3. ábra: Ezer lakosra jutó visszavándorlók száma magyarországi régióinként, 2016

Forrás: KSH (2016) Mikrocenzus, Nemzetközi vándorlás

Ez az adat önmagában okot ad annak a feltételezésére, hogy a visszavándorlás eleve rövid távra tervezett volt, amelynek során a férj vagy családapa vett részt a gazdasági célú migrációban, hogy családjának anyagi biztonságot teremtsen vagy rövid idő alatt elérjen egy olyan megtakarítási célt, amit a magyarországi keretek között lehetetlen lenne kivitelezni. Ha ezt az adatot összevetjük a kutatással, amely a visszatérő migránsok hazatérést megelőző transznacionális gyakorlatait vizsgálja, akkor korreláló feltételezésekről beszélünk. Azaz a külföldről hazatérő 16-39 éves korú, felsőfokú végzettséggel rendelkező egyének gyakran, legalább havonta egyszer haza látogattak és legalább egy családtagjukat rendszeres támogatásban részesítették – derül ki a hazautalások vizsgálatából. (Gábrriel-Horváth, 2020)

A rövid távú gazdasági célú migráció főbb célországai a magyar kivándorlók esetében Ausztria és Németország, valamint az Egyesült Királyság. A visszavándorló magyarok 57 százaléka ebből a három országból költözött haza, az Egyesült Államok pedig a visszatérők 6,8 százalékanak nyújtott otthont ideiglenesen.

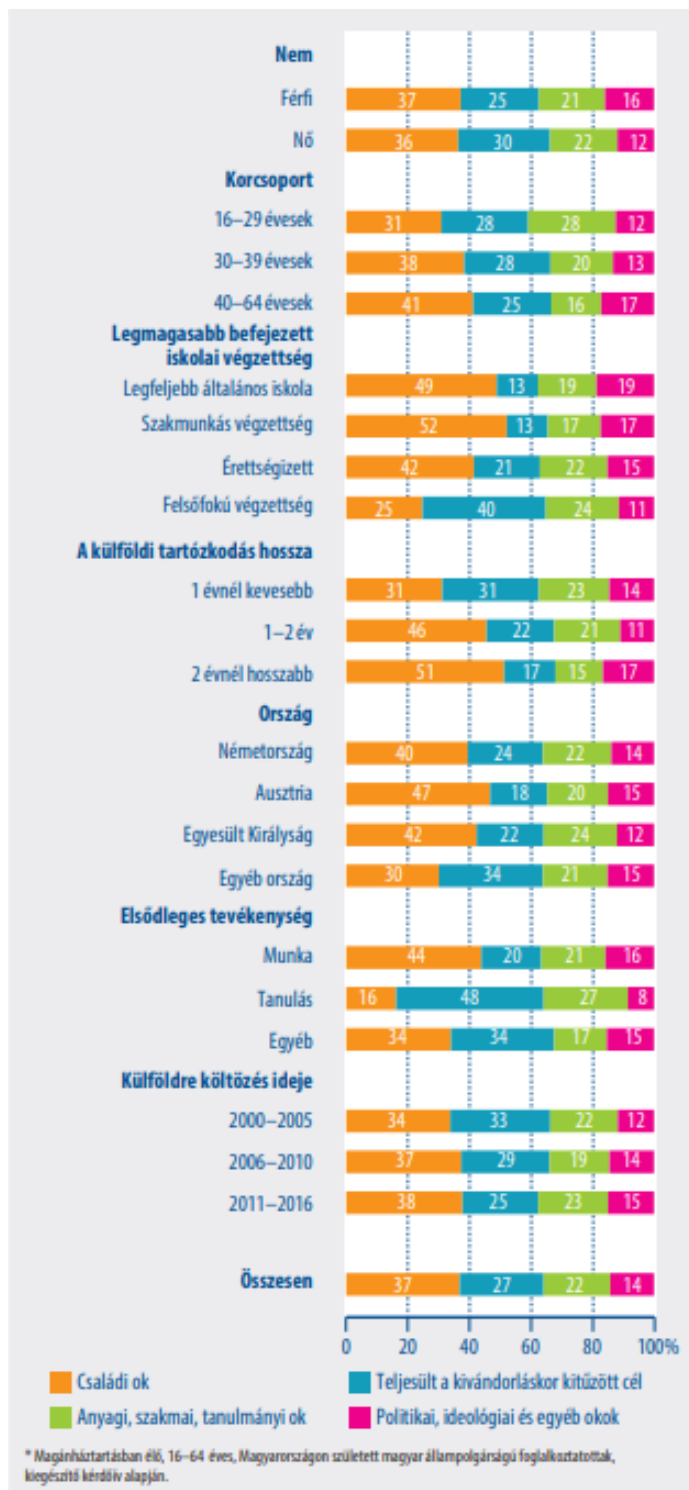
A visszavándorlók külföldön végzett tevékenysége főként munkavállalási célú volt (66 százalék a nemek arányát is figyelembe véve a férfiak 75 -, a nők 52 százaléka végzett elsősorban kereső tevékenységet), de jelentős a tanulási céllal kivándoroltak (20 százalék) aránya is, míg az egyéb tevékenységet végzők aránya a teljes visszavándorlási népesség 14 százalékát tette ki. Egyéb tevékenység alatt önkéntes munka, nyelvtanulás vagy háztartásbeli szerep betöltése értendő

A visszavándorolt népességről külföldi munkavégzési tevékenységüket tekintve elmondható, hogy:

- a férfiak főként fizikai munkát végeztek, a nők egyenlő arányban irodai, kereskedelmi és szolgáltatási, valamint fizikai munkát
- minden korcsoportban a fizikai munka végzés volt a legjellemzőbb
- egyedül a felsőfokú végzettségűeknél dominált az iroda foglalkozás aránya, az alacsonyabban iskolázott kivándorlók főként fizikai munkát végeztek.

A visszavándorlás ebből az aspektusból tekintve is a legjellemzőbb fogadó országokból történt.

Nemek, korcsoport és iskolai végzettség szerinti csoportosítás esetén is elmondható, hogy a visszavándorlók külföldi munkavégzésük során végzettségüknél alacsonyabb beosztásban dolgoztak. A hazatérés oka–bármely demográfiai jellemzőt vizsgálva–dominánsan a családi okokra vezethető vissza, derül ki a 2016-os Mikrocenzusból, amelynek eredményei az 5.ábrán láthatók.

5. ábra: a visszavándorlás elsődleges oka egyes demográfiai jellemzők szerint

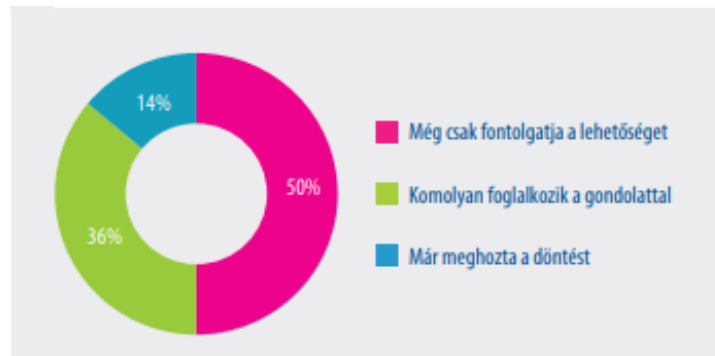
Forrás: KSH, 2016 Mikrocenzus, Nemzetközi vándorlás

2.4.3. Migrációs potenciál

A migrációs potenciál azt fejezi ki, hogy egy adott ország népességének mekkora része tervezi elhagyni az országot. Migrációs potenciálra vonatkozó vizsgálatok már igen régen, a '90-es évek óta történnek Magyarországon

Pontos adatokat kinyerésére nem alkalmas a kutatás, mert a kivándorlási szándék komolysága nem meghatározható. Ennek ellenére a 2016-os mikrocenzus is vizsgálódik a kérdésben. A migrációs potenciál mértéke a munkavállaló korú lakosság estében 8.4 százalékos értéket mutatott a következő két évre vonatkozó migrációs tervekre vonatkozóan. A minta kivándorlási szándékkal rendelkező 8.4 százalékos csoportja a 6. számú ábrán látható altípusokra bontható.

A fontolgatók 1-2 éves időtartamban gondolkodnak, a kivándorlással komolyan foglalkozók, valamint azok, akik már meg is hozták a döntést jellemzően akár véglegesen is elhagynák az országot. Mozgatórugóik pedig továbbra is a jobb anyagi- és munkafeltételek, valamint életkörülmények elérése.

6. ábra: a külföldre költözést tervezők típusai a 2016-os magyarországi mikrocenzus alapján

Forrás: KSH 2016 Mikrocenzus, Nemzetközi Kivándorlás

Amennyiben az anyaországban a reintegráció folyamata nem csak hosszú, de nehézkes is, a visszavándorolt állampolgár könnyen dönt újabb kivándorlás vagy akár cirkuláris migráció mellett.

A cirkuláris migráció főként a szezonális munkákból élő populációra jellemző. A turizmus és a mezőgazdaság azok az iparágak, amelyek a legtöbb esetben a migráció ezen fajtájára készítetik az embereket. Sok esetben a munkavállalók a hazájukban töltött időszakokban nem is vállalnak munkát, hanem a családjukat, közvetlen környezetüket segítik ellentételezés nélkül olyan tevékenységgel, amit a távollétében fizetős szolgáltatással lehetett volna megoldani.

2.5. A fordított kulturális sokk, mint a visszatérő migrációt érő érzelmi hatás

Van a visszavándorlásnak egy kevésbé vizsgált aspektusa, ez pedig az anyaországba történő visszailleszkedést jelentősen befolyásoló jelenség, a fordított kulturális sokk. Bár a témát kevesen vizsgálják, könyvet már annál többet írtak róla, amelynek célközönsége főként az amerikai katonák, expatrióták, expat családok és az őket (vissza)fogadó környezet. A szerzők gyakorlati tanácsokkal látják el az olvasót, hogy hogyan lehet könnyebb az eredeti környezetünkbe való vissza-integrálódás.

Sokan – főleg az itthon maradt családtagok és barátok közül - nem is értik, miről van szó, hiszen hogyan okozhat nehézséget visszatérni egy olyan országba, ami az ember életének nagy részében vagy legalább egy részében otthonaként szolgált?

Teljesen érthető, hogy azok számára, akik sosem vettek részt a migrációban - főleg ennek a nemzetközi változatában –, ismeretlen ez a fajta diszkomfort érzés.

Amikor fordított kulturális sokkról beszélünk, akkor érzelmi, pszichológiai jelenségről van szó, ami független attól, hogy az egyén visszatérése saját döntés vagy kényszer szülte lépés volt.

A kulturális sokkot sokáig csak az elvándorlással kötötték össze, a célországba érkezve találkozott vele az egyén. Kivándorlás és kulturális sokk kapcsán a már jól ismert U alakzattal írható le a folyamat.

A magasról induló kezdeti lelkesedést a sok újdonság iránt (mézeshetek fázisa) egy meredeken lefelé ívelő időszak - kulturális sokk - követi, amikor a hétköznapi élet menetének az eddigiektől szignifikáns különbözősége hirtelen arcba csapta a kivándorlót. A „sokk” persze nem egy olyan állapot, amibe bele tudnánk ragadni, innen ismét felfelé ívelő pályát mutat a jelenség leírása, amikor az egyén elkezd asszimilálódni és – jó esetben – sikeresen integrálódik célországában. Azon kivándorlók számára, akiknek a célországi tartózkodása akár hosszabb, akár rövidebb idő után úgy ér véget, hogy visszatérnek az anyaországba, sok esetben újra meg kell küzdeniük az integrációs folyamattal, a korábban U alakban leírt folyamat tovább folytatódik, még pedig a várttól ellenkező irányba.

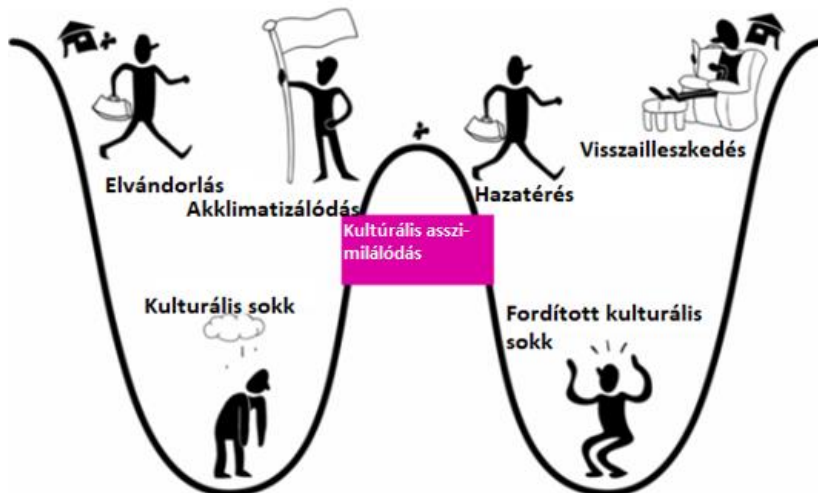
A visszaérkezést ekkor is sok esetben a mézeshetek fázisa követi, rengeteg barát, rokon, ismerős, akik örülnek, hogy viszont látják a vándort, azonban ez az extra érdeklődés néhány hét után elkopik.

A hazatérés nem egy még tovább/magasabbra ívelő jobb oldali szárát kapcsol az U alakhoz, ugyanis a hazatérés nem (feltétlenül) jár mókával és kacagással. Sok esetben - függetlenül attól, hogy mennyi ideje volt felkészülni az egyénnek a hazatérésre, illetve hogy a visszaköltözés előtti látogatások alkalmával mindig boldogság járta át és alig várta, hogy haza költözhessen a végleges vagy tervek szerint - végleges hazatérést egy újabb meredek és főként negatív érzésekkel terhelt időszak követ(het)i.

Ennek oka, hogy a célországbeli sikeres asszimiláció után hidegzuhanyként érheti a hazájában zajló folyamatok különbözősége. Ez Közép-Kelet Európa valamely országába való hazatérés során, pláne egy magas kereseti lehetőséget biztosító és a polgári jólétét szem előtt tartó országból főként az ügyintézés gördülékenységében tapasztalt visszaesésben, az ügyfélközpontúság hiányában, az emberek habitusában, a hétköznapi kiadások és az elérhető bevételek között tátongó szakadékban, a górcső alá vont figyelemben - amit a korábbi társaságtól kap, és nem feltétlenül segítő szándékkal - nyilvánul meg és akkor még nem beszéltünk az egyén saját belső fejlődéséről, ami szintén elégedetlenné teheti, mikor a megszokott érzelmi/hangulati állapotát szeretné elérni és nehézségekbe ütközik.

Így a kivándorlás okozta kulturális sokk leírására használt U alakú görbe, a fordított kulturális sokk leírásához W alakú mintává alakul.

A lentebb ismertetett tünetek és módszerek azonban segítik a visszatérő egyént abban, hogy erről a holtpontról ki tudjon mozdulni és ismét felfelé íveljen a jelenséget leíró görbe.

7. ábra: a fordított kulturális sokk görbéje magyar feliratokkal

2.5.1. A jelenség vizsgálata

A fordított kulturális sokk érzelmi hullámvasútjának fenti híres ábrázolása 1963-ra datálódik és Gullahorn és Gullahorn szociológus páros nevéhez fűződik

A görbe a valóságban ennél kicsit több lépcsővel rendelkezik, hiszen a hazatérés és a visszailleszkedés közötti fordított kulturális sokk nevű gödörben és annak két oldalán ott van még a mézeshetek fázisa, az erősödő frusztráció, a keserédes nosztalgia, amikor az utazók rájönnek, hogy az „otthon” valójában egy meglehetősen rugalmasan változni tudó kifejezés, valamint a haza iránti elfogadás és újra elköteleződés fázisa is.

Hazatérés folyamán a következő negatív érzésekkel, érzelmekkel találkozhatja szembe magát a visszavándorló egyén:

- **Unalom:** az elsődleges vándorlást követően egy teljesen új városba, kultúrába érkezik az ember és egy ház körüli séta is izgalmakat rejthet, ezzel szemben az otthon jól ismert képet valószínűleg csak néhány új épület töri meg.
- **Közöny:** miután utazásaink főbb élményeit már hallotta az itthoni „közönségünk” a mélyebb tapasztalatok irányába már kevesebb érdeklődés mutatkozik.
- **Meg nem értettség:** az átélt tapasztalatok, a megélt érzelmek átadása nehézségekbe ütközik, ha a hallgatóság még sosem tapasztalta meg a kivándorlást.
- **Honvágy:** annak is a fordított verziója, ugyanaz az érzés, amit anyaországunk irányába éreztünk kivándorlásunkkor, jelentkezhet a fogadó országgal kapcsolatos érzelmeként is.
- **Megváltozott kapcsolatok:** balgaság lenne azt hinni, hogy egy családi, vagy baráti kapcsolat onnan tud folytatódni, ahol az a kivándorlaskor abbamaradt. A kivándorolt egyén is rengeteg változáson ment keresztül attitűdjeit, identitását, nyitottságát tekintve és az itthon maradottak életében is rengeteg változás állhatott be a külön töltött idő alatt. A korábbi szoros kapcsolatok résztvevői között előfordul, hogy olyan ellentétes irányú változás állt be, hogy a visszatérés után a kapcsolat végérvényesen meg is szakad.
- **Az emberek a nem megfelelő változásra koncentrálnak:** az embereket megijeszthetik a visszatérő viselkedésében feltűnő apró változások és hajlamosak ezeket felnagyítani és ezekre koncentrálni. Főként féltékenység, irigység vagy az az

előítélet motiválhatja, hogy a visszatérő majd felsőbbrendűen fog viselkedni a hátrahagyott baráti és családi társaságában.

- **Kritikus szemek:** a visszatérés során - főleg amikor megérkeznek a szürke hétköznapiak és azok eltérnek az elképzelttől vagy nehezebbek, mint amire emlékeztünk – könnyű kritikus szemmel nézni és éles kritikával lenni az anyaország és annak társadalma felé. Megtettük ugyanezt a kivándorlásunk országában is a mézeshetek fázisa és az asszimilálódás között félúton. Ahogy ott sem, itt se zúdítsuk rá elégedetlenkedésünket a környezetünkre. Legalábbis ne azonnal.
- **Az új képességek használatának akadályba ütközése:** lehet, hogy a külföldön megszerzett tapasztalat irreleváns vagy nem alkalmazható az anyaországban. Ez rendkívül frusztráló tapasztalat, de latba kell vetni ilyenkor a korábbi integrálódás során megszerzett kultúrák közötti alkalmazkodás képességét.
- **A fogadó országtól való teljes elszakadás miatti félelem:** miközben az anyaországban is minden fronton próbál helytállni a visszavándorló egyén (munka, család, barátok), erős aggodalmat érezhet, hogy teljesen elszakad a fogadó országbeli barátoktól és kultúrától. Ez további diszkomfort érzést szül, de ez csökkenthető, ha fenntartja kapcsolatait az ottani szociális életét biztosító egyénekkal.

Érdekes megnézni, hogy a fordított kulturális sokk jelenségével kapcsolatban itthoni említést, vizsgálatok szinte kizárólag a külföldi ösztöndíjas diákok beszámolóiban, szakdolgozataiban, illetve a magát a programot működtető szervezet oldalán találtam.

3. A kutatás

Kutatásom célja, hogy választ kapjak arra, hogy az általam tett feltételezések valóban helytállóak-e. A feltételezéseim saját, illetve mikrokörnyezetemben tapasztalt események sorozatából, valamint a szakdolgozatom elején is említett 2016-os magyarországi mikrocenzus eredményeiből álltak össze, miszerint a hazatérés oka dominánsan a családi okokra vezethető vissza.

3.1. Kutatási kérdések és hipotézisek

Az első feltételezésem szerint **a visszavándorlás fő oka a család.**

A gyermeket váró vagy kisgyermekes szülők esetében a nagyszülők és a kiterjesztett család fizikális közelsége a frissen bővült nukleáris családhoz, a középkorú visszavándorlók esetében pedig az idősödő, esetleg már ellátásra szoruló szülők közelébe való visszatérést gondolom fő oknak, amiért a kivándorolt személyek bizonyos idő után a visszavándorlás mellett döntenek.

2012-es hazatérésünk oka ugyan más volt, de úgy döntöttünk, ha már így alakult, hogy néhány évet biztosan Magyarországon leszünk, akkor itt az ideje családot alapítani és kihasználni, hogy a közelben a segítség és mindenki kiélvezheti egymás társaságát. Ezt követően ismerősök és ismerősök ismerősei egymás után tértek vissza Magyarországra és aki nem kisbabával érkezett, az várandós volt.

Második feltételezésem szerint **a fordított kulturális sokk a legtöbb visszatérőt érinti.**

Azaz a reintegráció egy rövid távollét után is lehet nagyon rögzös, járhat akár több nehézséggel, mint a célországbeli beilleszkedés. Ezt a feltételezést szintén a saját tapasztalat, valamint a fent is említett hazatérő ismerősök megélései hívták életre.

A kutatás egy 14 kérdésből álló demográfiai, valamint a ki-, majd visszavándorlás körülményeit vizsgáló résszel kezdődik, majd további 10 kérdés során keres választ a feltételezéseimre.

A második rész kérdései alternatívát is biztosítanak, hogy amennyiben a feltételezésem megcáfolásra kerül, megismerhessük, hogy milyen húzó- és taszító tényezők játszottak még

szerepet abban, hogy valaki a visszavándorlás mellett döntsön. Az alternatívákhoz a szakirodalom feldolgozása közben megismert leggyakoribb tényezőket használtam fel.

3.2. A vizsgálat körülményei: helyszíne, módszere

A vizsgálatomat a legnépszerűbb kutatási módszerrel, azaz kérdőív használatával végeztem. Úgy gondoltam, ez a módszer segít hozzá a legjobb eséllyel a szükséges információk, tapasztalatok megszerzéséhez.

A korcsoport és az országok - ahol életvitelszerűen élt korábban a kitöltő - meghatározása és szabadon kitölthető mezők voltak a kérdőívben, ezen kívül a legtöbb esetben Likert skálán kellett eldönteni, hogy a kérdés mezőben megfogalmazott állítás milyen mértékben igaz a kitöltőre. 1-5-ig terjedő skáláról van szó, ahol az 1-es minden esetben azt jelenti, hogy egyáltalán nem igaz rám, az 5-ös pedig azt, hogy teljes mértékben igaz rám.

A kérdőív legvégén volt egy 10 tényezőtől álló lista, ahol a tényezőként egyéni preferencia szerint kellett sorba állítani aszerint, hogy milyen mértékben befolyásolták a kitöltőt a hazatérési döntésében.

A mélyinterjúk jelen esetben túl sok időt vettek volna igénybe, és jóval kisebb mintát tudtam volna elérni.

A kérdőívet internetes megosztások segítségével juttattam el a kitöltőkhöz. A legnépszerűbb közösségi média felületek (Facebook, LinkedIn) használatával első körben saját ismerőseim segítségét kértem, majd az ő megosztásaik hatására is érkeztek válaszok. A leghatásosabb megoldásnak az bizonyult, ha személyes üzenetben kerestem meg és kértem ismerőseim segítségét. A lelelkesebb segítők szintén ezt tették, privát üzenetekben kérték azon ismerőseik segítségét, akik megfeleltek az elvárásoknak. Ezen beszélgetések közben sokszor szóba kerültek a kitöltők valós indokai is, amik hol megerősítették a hipotéziseimben feltetteket, hol egy teljesen más nézőpontot világítottak meg, amit nem vettem számításba – persze okkal, mert a szakdolgozatom terjedelme ezt nem tette volna lehetővé.

Találtam tematikus csoportokat, amelyek kifejezetten a hazaköltözést fontolgató vagy már haza is települt magyar állampolgárokat tömöríti, bár az ezen csoportokban történő megosztások sajnos nem hoztak túl sok kitöltőt – pedig a legrelevánsabb minta lettek volna

– rengeteg posztot és hozzászólást elolvastam, ami az szakdolgozatom összegzésénél mindenképpen segítséget jelent.

3.3. A vizsgálati minta bemutatása

Kutatásomhoz olyan kitöltőket kerestem, akik legalább hat hónapot éltek külföldön, majd ezt követően visszaköltöztek szülőhazájukba.

Földrajzi szempontból nem korlátozódnak Magyarországra a visszavándorlási eredmények, hiszen a kitöltők között akad olyan is, aki bár magyar állampolgárságú, szülőhazája mégis a határainkon túl van.

A kérdőív 2023 február 10. és 2023 március 26. között 104 db releváns kitöltést ért el.

Az összes kitöltőből 78 fő nő és 26 fő férfi.

A kitöltők életkorát tekintve sikerült széles sávot lefedni: a legfiatalabb 23, a legidősebb pedig 63 éves, a kitöltők 60.5 százaléka a harmincas éveiben jár.

Minden kitöltő magyar nemzetiségű, döntő többségük – 65 százalék - felsőfokú végzettségű, de legalább középiskolai érettségivel mindenki rendelkezik.

A 72 százalékot kitevő alkalmazotti jogviszonyban lévő kitöltő 75 főt jelent, míg 13 százalékuk saját vagy családi vállalkozásban dolgozik, a fennmaradó 14 százalék pedig munkanélküliként aposztrofálta magát, azonban több lehetőség nem lévén a nyugdíjas korosztály is ez utóbbi és az alkalmazotti jogviszony alatt keresendő.

A minta 71 százalékát párkapcsolatban vagy házasságban élők, a fennmaradó részt pedig egyedülálló vagy özvegy személyek teszik ki.

100 százalékos relevanciát biztosít a kérdőív a követelmények szempontjából, azaz minden kitöltő legalább hat hónapot töltött külföldön hazatérését megelőzően és a teljes minta fele legalább 3 éve ismét Magyarországon él.

A minta többségében - 74százalékban - olyan személyekből áll, akik két lépéses visszavándorlást folytattak, azaz a célországából bizonyos idejű ott tartózkodás után egyből szülőhazájukba tértek vissza. A többiek vagy több országot is érintettek vándorlásuk során, vagy cirkuláris migrációban vettek részt, tehát a kivándorlások között valamennyi időt szülőhazájukban is eltöltöttek.

A teljes minta közel 12 százaléka (azaz 12 fő) hazatért, de bizonyos idő után úgy gondolta, hogy ismét szerencsét próbál és a kitöltés pillanatában már legalább 3 hónapja ismét külföldön élt.

A kérdőív alapján beérkezett eredményekkel kapcsolatban a következőket emelném ki.

A kettős állampolgárság a visszavándorlás szempontjából nagy jelentőséggel bír, hiszen a kettős állampolgárok annak ellenére döntöttek az anyaországba való visszatérés mellett, hogy gyakorlatilag már a korábbi célországukat is hazájuknak tekinthetik, ott is ugyanazon jogokat élvezhetik, mint születési országukban.

A kitöltésben résztvevő férfiak alulreprezentáltsága nem abból adódik, hogy több lenne a női visszavándorló, egészen egyszerűen csak aktívabb online jelenlét érzékelhető a közösségi média felületeken a női nem képviselői által. Illetve a 2023 február 16-án a KSH által közzétett 2022-es népszámlálás eredményei szerint – ahogy mindig – most is néhány százalékkal magasabb a női lakosok száma Magyarországon. (48 és 52 százalék).

Fontos megjegyezni, hogy a foglalkoztatás szerinti csoportosítás nem tért ki külön a nyugdíjasokra, így ez a korosztály is a munkanélküli csoportba sorolta magát, illetve volt, aki a saját jogviszonyának felsorolása hiányában megtagadta a kitöltést mondván, hogy ő nem munkanélküli, csak nyugdíjas.

A minta alapján főként azok döntöttek a visszavándorlás mellett, akik külföldi tartózkodása meghaladta az öt évet. A témában való kutakodásom, azaz valódi, személyes történetek megismerése közben realizálódott bennem, hogy van egy szegmens, akik célja, hogy a környező országokban megfelelő időtartamú – ez pl. Németország esetében legalább öt év – munkaviszonyt szerezzenek, majd hazatérve, „nyugat-európai színvonalú” nyugdíjban részesülve anyagi biztonságban tölthessék életük hátralévő részét.

Van még egy, a kutatásom folyamán teljes mértékben figyelmen kívül hagyott tényező, ez pedig a COVID 19-hatás. Tudatosan igyekeztem elkerülni ennek a szempontnak az integrálását. Ugyan szignifikáns mértékben rendezte át a migrációs tevékenységet a 2020 tavaszán kitört világjárvány és van is tudomásom olyan kitöltőkről, akik a kialakult helyzet hatására, akaratunkon kívül kényszerültek hazatérni, mégsem szerettem volna egy ennyire összetett témát megjeleníteni az eredeti téma mellett.

Szintén a jelenség komplexitása miatt hagytam figyelmen kívül a Brexit hatást is.

3.4. Eredmények

A 104 kérdőív kitöltő átlagéletkora nemekre lebontva is 38 év, azonban a férfiak egy jóval szűkebb – 25 és 45 év közötti sávban – reprezentáltak, míg a nők esetében ez a tartomány jóval szélesebb - 23 és 63 év közötti.

A kivándorlás országa szerinti csoportosítás eredménye alapján csak 15 fő hagyta el az európai kontinenst vagy szerzett tapasztalatokat Európán belül és azon kívül is. Az Egyesült Királyságot 49, Németországot 20, Ausztriát 7 fő választotta ideiglenes otthonául. Az USA mindössze 4 fő esetében szerepelt a célországok között. 77 fő csak egyetlen országot jelölt meg, mint korábbi kivándorlásának színhelye.

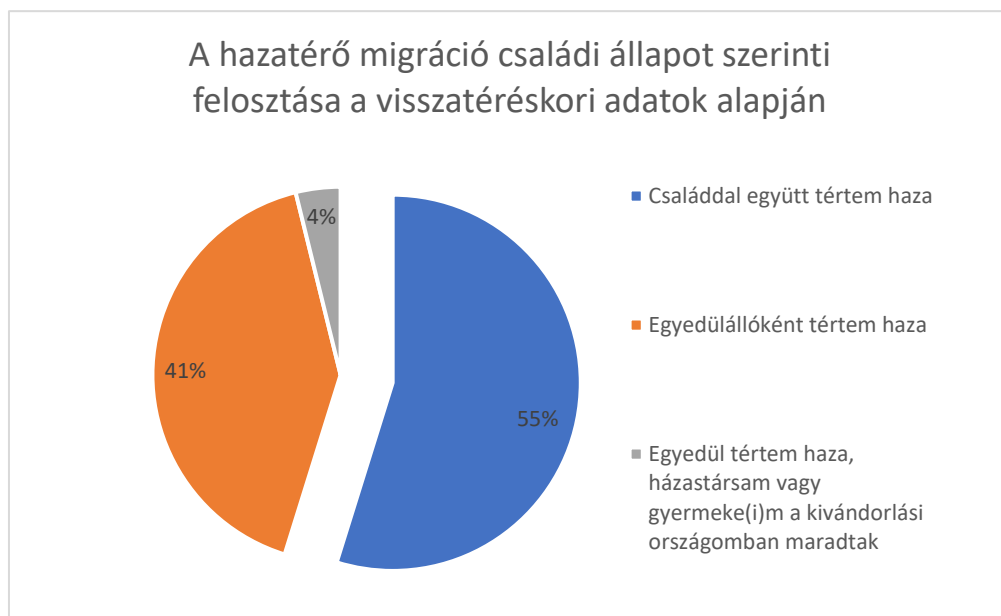
A teljes populációt tekintve és felbontva őket a szülőhazától távol töltött évek szerinti csoportokba megkapjuk, hogy a legtöbb visszavándorló a legalább 5 évet távol töltött személyek közül kerül ki.

A távollét szerinti csoportosítást tovább bontva aszerint, hogy mióta élnek ismét itthon – ha éppen itthon élnek és nem újra kivándoroltak – megkapjuk, hogy a kitöltők bármennyi időt is töltöttek távol, a legtöbben már több, mint három éve újra anyaországukban élnek.

1. táblázat: a kitöltők csoportosítása a távolt töltött idő és a visszavándorlás óta eltelt idő alapján

legalább 5 évet élt külföldön	fő	3-5 évig élt külföldön	fő	1-3 évig élt külföldön	fő	1 évnél kevesebb ideig élt külföldön	fő	Összesen
legalább 3 éve itthon van	26	legalább 3 éve itthon van	7	legalább 3 éve itthon van	17	legalább 3 éve itthon van	3	53
1-3 éve van itthon	14	1-3 éve van itthon	3	1-3 éve van itthon	2	1-3 éve van itthon	1	20
kevesebb, mint 1 év van itthon	12	kevesebb, mint 1 év van itthon	2	kevesebb, mint 1 év van itthon	3	kevesebb, mint 1 év van itthon	1	18
ismét elhagyta az országot	6	ismét elhagyta az országot	0	ismét elhagyta az országot	5	ismét elhagyta az országot	2	13
	58		12		27		7	104

Ugyan a legalább öt évet távol lévő és már több, mint három éve itthon élő populáció felülreprezentált, az eredmények kielemezését mégsem az ő szemszögükből nézem, hanem a családi vonatkozású adatok szerint, tekintve, hogy a hipotézisben azt kutatom, valóban a család-e az elsődleges oka a hazatérésnek.

1. diagram: a kérdőív kitöltők családi állapota a visszatéréskor

Ha a teljes mintát nézzük, az egyedülállóként kivándoroltak, de már párkapcsolatban vagy családdal visszatértek száma 26 fő, azaz a minta negyede. A kérdőív kitöltésének időpontjában azonban már csak 20 fő él párkapcsolatban.

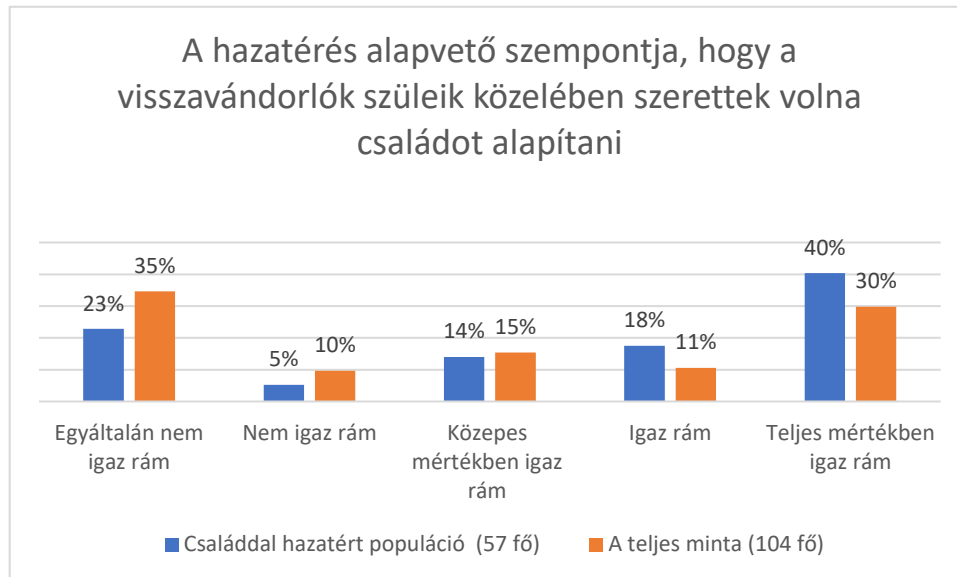
Ha a kivándorláskori családi állapotot figyelmen kívül hagyjuk és csak a visszavándorláskori állapotot nézzük, 57 főt tesz ki azon kitöltők száma, akik családdal (házastárssal és/vagy gyermekekkel) tértek vissza szülőhazájukba. Ez a közel 55 százaléknyi kitöltő az, akiknek válasza a legrelevánsabbak az első kérdéskör, azaz a családalapítás körüli hazatérés vizsgálata során.

Az első hipotézis vizsgálatához tartozó értékelendő állítások a következők voltak:

- A család közelsége alapvető szempont volt a hazatérésemben. [Szüleink közelében szerettünk volna családot alapítani]
- A család közelsége alapvető szempont volt a hazatérésemben. [Idősödő felmenőink ellátásra szorultak]
- A család közelsége alapvető szempont volt a hazatérésemben. [Gyermekeink visszavágytak a szülőhazájukba]

- A család közelsége alapvető szempont volt a hazatérésben. [Magyar oktatásban szeretnénk volna részesíteni a gyermekeinket.]

Az első kérdésre adott válaszok esetében már jelentős különbség mutatkozik attól függően, hogy csak a családdal visszatérőket vagy a teljes mintát vesszük alapul.

2. diagram: a kérdőív eredményei alapján a teljes minta és a családdal hazatért populáció válaszaink összevetése

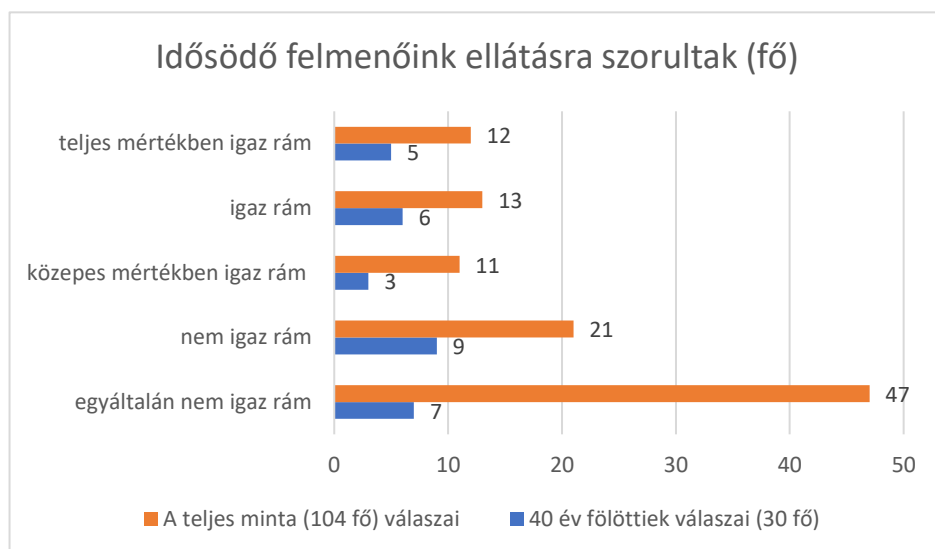
A releváns csoport esetében valóban az alapvető szempontok egyike lehet a család fizikai közelsége a családalapítás idején, a teljes mintát nézve azonban árnyaltabb a helyzet.

Az összes választ alapul véve a legtöbb kitöltő azt a választ adta, hogy egyáltalán nem volt szempont a család közelsége.

Azon kitöltők, akik az 1-es válaszlehetőséget jelölték meg, tehát egyáltalán nem igaz rájuk, hogy a család közelsége a családalapítás idején hazatérésük szempontja lett volna 36-an voltak, tehát a teljes minta 35 százalékát tették ki. Közülük hazatéréskor 23 fő volt egyedülálló, 13 családos, korcsoport szerint 27 és 63 éves kor közöttiek, amelyből 15 fő jelenleg 40 év alatti.

A családdal kapcsolatos kérdéseket tovább vizsgálva az első kérdésre abszolút nemleges választ adó 36 főből 20 fő az, aki a további három kérdésre is az egyáltalán nem igaz rám választ adta és bár arra következtettem, hogy itt 20 olyan személyről van szó, akik egyedülállóként tértek haza, mindössze 13 válaszadó volt egyedülálló hazatéréskor, tehát 7 fő – gyakorlatilag 7 család esetében a hazatérésben sem a családalapítás körüli kiterjesztett család segítsége, sem az idősödő felmenők ellátása, sem a gyermekek iskoláztatása vagy honvágya nem játszott szerepet.

A következő kérdés azt vizsgálja, hogy a kitöltők hazatérésekor szempont volt-e az idősödő felmenők gondozása. Itt a teljes minta mellett vizsgáltam azt is, hogy milyen eredményeket kapunk a 40 év fölötti kitöltők esetében, ahol a szülők által képviselt korosztályban már nagyobb arányban vagy nagyobb eséllyel fordulnak elő egészségügyi és/vagy mentális problémák.

3. diagram: indoka volt-e a hazatérésnek a szülők ellátásának szükségessége

A teljes mintát tekintve nagyobb arányban kaptam igenlő válaszokat, mint a jelenleg 40 év fölötti kitöltők esetében, holott a negyven évnél idősebb kitöltőknek nagyrésze, azaz 36 százaléka kevesebb, mint három éve tért haza szülőhazájába, jelenlegi átlagéletkoruk pedig 52,18 év.

A harmadik, családhoz kapcsolódó hazatérési motiváció kutatása szempontjából ismét létezik egy releváns kitöltői csoport, a családdal hazatérők, ezen belül is a legrelevánsabb válasz azoktól érkezett, akik már családdal, gyermekekkel együtt vándoroltak ki, hiszen csak itt állhat elő az a helyzet, hogy a gyermekek igényei felülírják a terveket és mégis hazatér a család. Itt egy viszonylag kis csoport, 25 válaszadó eredményeit vizsgálva arra jutottam, hogy mindössze 4 kitöltő (4 család) esetében mondható el, hogy gyermekeik honvágya hozta haza őket. Érdekeség, hogy mind a négy kitöltő Németországot jelölte meg kivándorlása országaként.

A teljes mintát tekintve is elég egyoldalúak az eredmények ebben a kérdésben, ugyanis továbbra is csak a Németországból hazatért 4 kitöltőről mondható el, hogy az „igaz rám” vagy a „teljes mértékben igaz rám” válaszlehetőséget jelölték meg.

Hogy szerepet játszott-e a hazatérésben a gyermekek magyar oktatási rendszerbe való integrálása, ismét csak a családdal hazaérkező 57 válaszadótól kapott adatokból derül ki a legegységértelműbben. Újra elmondható, hogy a legrelevánsabb csoport igenlő válaszadói teljes mértékben megegyeznek a teljes minta igenlő válaszadóival. A szóban forgó kérdésre kilenc kitöltő, azaz a családdal hazatérők kevesebb, mint 16 - a teljes minta kevesebb, mint 9 - százaléka esetében volt igenlő a válasz, a többiek esetében nem tartozott a figyelembe vett szempontok közé a gyermekek magyar oktatási rendszerbe való bekerülése.

Összesítve a négy fő családi vonatkozású kérdést vizsgálva arra az eredményre jutottam, hogy az adott kérdések szempontjából legrelevánsabb csoportok adatai esetében sem mondható el, hogy a „teljes mértékben igaz rám” válaszlehetőséget szignifikánsan többen választották volna, mint a többit. Egy hazatérési szempont ért el kimagasló, 58 százalékos eredményt az igenlő válaszok arányát tekintve (összesítve a teljes mértékben igaz rám és igaz rám értékeket) ez pedig a családalapítás a család közelében, az eredmény pedig a családdal hazatértek szűk populációjában született. A teljes mintát tekintve ez az érték csak 41 százalékot ért el, ami – bár minimálisan - elmarad az ebben a kérdésben nemleges (összesített egyáltalán nem igaz rám és nem igaz rám) választ adók 45 százaléka mögött.

Azon kitöltők közül, akikre teljes mértékben igaz, hogy a családalapítás idején a saját családjuk közelében akartak lenni - 31 személyről beszélünk –, 19-en 5 évet meghaladó külföldi tartózkodás után tették ezt meg és ezen csoport 95 százalékaról elmondható, hogy a környező országok egyikéből tért haza. Kitöltéskori átlagéletkoruk 37 év, a 31 főből 12 már legalább 3 éve itthon él, 2 fő pedig hosszabb vagy rövidebb itthon tartózkodást követően legalább 3 hónapja ismét elhagyta az országot.

A 31 szóban forgó kitöltőből 20-nak jelenleg nincs kivándorlási szándéka, 5 fő viszont végleges kitelepülést fontolgat. Ők mind felsőfokú végzettséggel rendelkező, párkapcsolatban élő 31 és 43 év közöttiek.

Ha az összes családdal hazatelepült kitöltőre (57 fő) vonatkozóva nézzük a jelenlegi kivándorlási szándékot, közel 53 százalék azok aránya, akik nem terveznek újabb kivándorlást, 33 százalékuk végleges kitelepülést, de legalábbis újabb kivándorlást tervez., a fennmaradó 14 százalék pedig már legalább 3 hónapja ismét külföldön él

A családdal kapcsolatos fő kérdések után még négy kérdés került a kérdőívbe, ami alternatívát nyújt a hazatérési döntést befolyásoló taszító- és húzóhatások megismerésében. Ugyan az elsődleges feltételezésem a 2016. évi magyarországi Mikrocenzusból kiolvasott

eredmények tükrében született, miszerint a visszavándorlás fő oka – bármely demográfiai jellemzőt vizsgálva – dominánsan a családi okokra vezethető vissza, a szakirodalmat tanulmányozva azonban úgy tűnt vannak még olyan szempontok, amelyek figyelembevétele szintén szükséges.

A visszavándorlási döntés meghozatalakor jó érv, húzóhatás lehet, hogy az anyaországba hazatérve a külföldi szakmai, nyelvi- és élettapasztalatokkal rendelkező munkavállaló nagyobb megbecsülésre számíthat a munkaerőpiacon.

Arra a kérdésre, hogy a visszatérésben jelentős szerepet játszott-e, hogy nagyobb munkaerőpiaci megbecsülésre tehetnek szert mindössze 21 fő adott teljes mértékben egyetértő választ, de az összesített (teljes mértékben egyetérttek és igen egyetérttek) válaszok összegzése is csak 29 fő adatait hozta ki. A 21 főből, akikre teljes mértékben igaz volt, hogy számított a várható munkaerőpiaci megbecsülés 14-en felsőfokú végzettséggel rendelkeznek, azonban 7 személy csak középiskolai érettségivel. Amennyiben megfordítjuk a helyzetet és azt vizsgáljuk, a felsőfokú végzettségűek (69 személy) milyen arányban gondolták úgy, hogy a külföldi tapasztalatuk olyan szinten tudja majd segíteni őket a munkapiacon, hogy ez húzóerő lehessen a hazatérésben, akkor mindössze 14 főről beszélünk, míg az érettségivel rendelkező 35 fő esetében csak 7 személy gondolta így.

A teljes mintát tekintve 41 személy – a minta 39 százaléka – nyilatkozott úgy, hogy egyáltalán nem igaz rá, hogy hazatérését a várható munkaerőpiaci megbecsülés befolyásolta volna. Közülük 24 kitöltő, azaz több, mint 58 százalékuk felsőfokú végzettségű. Érdekes eredmény, hogy ebből a 24 főből 8 azt nyilatkozta, hogy bizonyos idejű anyaországbéli tartózkodás után ismét elhagyta az országot és már legalább három hónapja külföldön él.

Az eredmények ismertetében nagyon kis arányban, csupán 18 százalékban mondható el a kitöltőkről, hogy hazatérési döntésüket pozitív irányban befolyásolta volna a hazai munkaerőpiacon várható nagyobb megbecsülés. Rájuk igaz, hogy húzóerőként tekinthetnek erre a tényezőre, de a teljes képet nézve ez abszolút nem helytálló feltételezés.

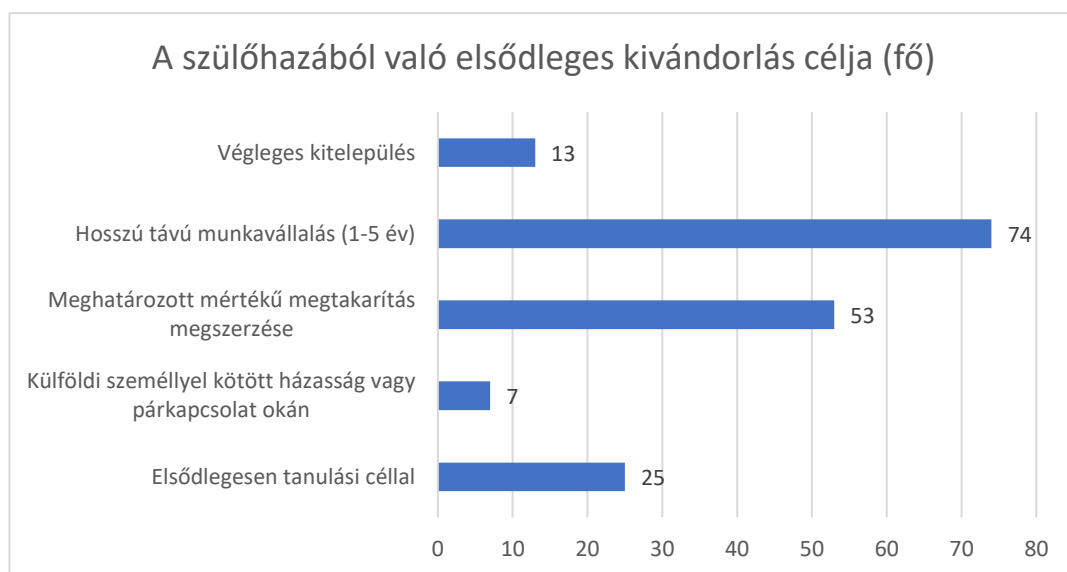
A következő kérdés során arra kerestem a választ, hogy szerepet játszott-e a hazatérési döntésben az előre meghatározott időbeli vagy anyagi cél teljesítése.

Azok közül, akik eleve ilyen céllal hagyták el a szülőhazájukat - 53 személyről beszélünk, akik esetében 38 a teljes mértékben igaz rá és 15 az igaz rá választ adta meg –, mindössze 14 személy válaszolta azt, hogy ezen cél elérése lett volna hazatérésének indoka. Tehát a

teljes minta közel 14 százalékára igaz, hogy az elsődlegesen meghatározott cél elérésekor hazaköltözésében teljes mértékben szerepet játszott ezen cél elérésének ténye.

A teljes mintát tekintve mindössze 22 fő nyilatkozott úgy, hogy előre meghatározott anyagi vagy időbeli cél lett volna hazatérésének indoka. Az így nyilatkozó személyek átlagéletkora 40 év fölött van, ami magasabb, mint a teljes minta átlaga. A 22 személyből 8 a családjával együtt hagyta el az anyaországot és velük is tért vissza. A 8 család döntő többsége (6 család) az Egyesült Királyságba ment és onnan két lépéses visszavándorlással (egyéb célország beiktatása nélkül) tért vissza. Minden család esetében elmondható, hogy 5 évet meghaladóan éltek választott országukban, de csak 4 család/kitöltő esetében mondható el, hogy jelenleg nincs kivándorlási szándéka. Ezen kis csoport másik fele már tervezi újabb kivándorlását.

Ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódva megvizsgáltam a kitöltők körében a szülőhaza elsődleges elhagyásának célját. A válaszokat 1 -5 közötti skálán lehetett megadni, ahol az 1-es az egyáltalán nem igaz rám az 5-ös pedig a teljes mértékben igaz rám választ tükrözi. A válaszadásnál nem volt elvárás, hogy csak egyetlen célt jelöljenek meg, így a kitöltők számánál több válasz érkezett. A táblázatba a Likert skála 4-es és 5-ös értéket szerzett eredményei kerültek.

4. diagram: a kitöltők elsődleges kivándorlási célja

Vizsgáltam még, hogy tolóhatás volt-e esetleg az elvártak nem megfelelő bérezés, de teljesen egyöntetű eredményként az összes válaszadó 89 százaléka az egyáltalán nem igaz rám vagy nem igaz rám lehetőséget jelölte meg. Ha külön a kizárólag érettségivel rendelkezők válaszait nézem ott sem mutatkozott egyértelmű elégedetlenség egyetlen

esetben sem. Ezzel az adattal viszont felszínre került még egy információ: mégpedig az, hogy a megfelelő bérezés ellenére is a visszavándorlás mellett mindenki.

A beilleszkedési nehézségek szempontjából vizsgálva a visszatérők tapasztalatait azt lehet mondani, hogy bár a túlnyomó többségnek nem voltak ezzel problémái – pont 50 százalékot tesz ki azoknak az aránya, akikre egyáltalán nem igaz vagy nem igaz, hogy nem sikerült a beilleszkedés az új szociális környezetébe.

Annál a 22 embernél, aki úgy érezte, hogy beilleszkedési problémái voltak, különös tekintettel arra a 4 főre, akire teljes mértékben igaz volt ez az állítás két mintázat ismerhető fel. Az Egyesült Királyságból, illetve Németországból tértek haza, valamint a 40-es év 60-as éveiben járó korosztály képviselői. Mind nők, mindannyian a közelmúltban tértek vissza és a külföldi tartózkodásuk is csak egyikőjük esetében haladta meg az 5 évet. Amennyiben ismét a tágabb képet – a 22 beilleszkedési nehézséget riportált főt nézzük, 9 személy esetében az Egyesült Királyság volt a célország, ahonnan hazatértek. A korosztály ebben az esetben egy meglepően széles sávot fed le, 27 és 60 év közöttiek, nemek szerint pedig 96 százalékban ismét nőkről van szó. A nehezen beilleszkedőkről azt tudjuk még elmondani, hogy 68 százalékuk – 15 hölgy – egyedülállóként vágott bele a kivándorlásba és majdnem mindannyian – 11 fő – egyedülállóként is tért vissza. A kérdőív kitöltésének idején 5 fő még mindig egyedülálló vagy özvegy.

Nem meglepő adat, hogy a magát a leginkább beilleszkedési problémával küzdő 4 személynek jelenleg nincs kivándorlási szándéka, az viszont igen, hogy a Likert-skálán 4-es (tehát igaz rájuk, hogy nem sikerült beilleszkedniük a választott országukba) opciót választók közül 5 fő ismét kivándorlást fontolgat, egy pedig ismét elhagyta az országot. Az eredmények tükrében ennek a háttérben magánéleti okok állhatnak, ugyanis egyedülállóként hagyta el az országot, majd tért haza, de jelenleg párkapcsolatban vagy házasságban él.

A soron következő kérdések már a fordított kulturális sokk jelenségét és a hazatérők ezzel kapcsolatos tapasztalatait hivatottak vizsgálni. A kérdéseket ebben az esetben nem egyesével, hanem minden irányú összefüggéseiben elemzem, mert így adnak értékelhető eredményeket.

A teljes mintát nézve azok száma, akikre nem igaz, hogy külföldről hazatérve visszailleszkedési nehézségei, érzelmi vagy pszichológiai értelemben diszkomfort érzéseik lettek volna 41 fő. Közülük 31 személynek jelenleg nincsenek kivándorlásai szándékai és 26

személy nyilatkozta azt, hogy hazaköltözését követő mézeshetek után sem merült fel benne a korábbi célországba való visszaköltözés gondolata. A mézeshetek kifejezés alatt a közvetlenül a hazaérkezést követő, találkozókban és ingerekben gazdag időszakot értjük, amikor még mindenki élvezi, hogy a visszatérő újra a társasági élet része. Azon kitöltők között, akik egyáltalán nem tapasztaltak visszailleszkedési nehézségeket 24 fő is 5 éven túl élt külföldön.

Az egyik legbeszédesebb adat azokról, akik a kulturális sokk jelenségét elmondásuk szerint nem tapasztalták, az a következő kérdésre való válaszaikból kerül ki. A kérdés arra kereste a választ, hogy okozott-e frusztrációt számukra, hogy az itthoni körülmények (az ügyintézés, a közhangulat, a szolgáltatások minősége) eltértek a külföldön megszokottól. Ennél a kérdésnél a 41-ből 19 személy indikálta válaszaiban azt, hogy tapasztalt frusztrációt a fentiekkel összefüggésben.

A 17 személynél, akik sem visszailleszkedési nehézségeket, sem frusztrációt nem tapasztaltak megvizsgáltam az átlagéletkort és az eddig legmagasabb átlagot kiadó értéket kaptam az eredmények értékelése során, ez 43,4 év. A csoport nagy része - 11 fő – az elmúlt 3 évben tért vissza Magyarországra.

Azok száma pedig, akik egyértelműen megtapasztalták a saját bőrükön a fordított kulturális sokk jelenséget 49 fő, ugyan ez a teljes minta közel fele, de nem sokban tér el a 41 főtől, akik a jelenséget nem tapasztalták. Jelentős eltérés tapasztalható azonban a következő kérdéseikre adott válaszaikban. Amikor azt vizsgáltam éreztek-e frusztrációt az itthoni körülmények miatt a 49 esetből 48 esetben egyértelmű igennel válaszoltak. Ebből a 48 személyből 37 fő úgy nyilatkozott, hogy visszatérését követően felmerült benne, hogy mégiscsak visszatér korábbi befogadó országába. A teljes 49 fős populációból azonban csak 9 kitöltő jelezte, hogy legalább 3 hónapja már ismét külföldön él, azonban további 28 fő fontolgatja az újabb kivándorlást.

Családi állapotát tekintve a 9 főből, aki ismét elhagyta az országot jelenleg is párkapcsolatban vagy házasságban él, visszatéréskor családjukkal együtt tértek vissza, nagyrészüket (6 fő) pedig egyedülálló volt kivándorlásakor. Próbáltam vizsgálni ezen szűk csoport hazatérési motivációt, de sem a család, sem az egyéb alternatívaként felvetett tényezők esetében nem találtam olyan eredményt, amit magukra egyértelműen igaznak véltek volna.

Azon 49 személy közül, akik egyértelműen érezték magukon a fordított kulturális sokk tüneteit 36 fő, azaz közel 74 százalékuk az Egyesült Királyság területéről tért vissza szülőhazájába. Választott országukban főként 1-3 évet (11 fő) töltöttek, de majdnem ugyanennyi személyről mondható el (10 fő), hogy 5 éven túli távollétet követően érkeztek haza. Ezen 49 fős populáció esetében 29 fő több, mint 3 éve költözött vissza anyaországába. Döntő többségük (16 személy) családi állapota kitelepüléskor és visszaérkezéskor is egyedülálló volt.

Kutatásom része volt az is, hogy megtudjam a visszatérők a mézeshetek lecsengésével, azaz a találkozókban és ingerekben gazdag első időszak után, amikor mindenki rájuk, a történetükre, a megéléseikre kíváncsi felmerült-e bennük, hogy inkább mégis visszamennének a korábban ideiglenes otthonukként szolgáló országba.

Függetlenül attól, hogy hazatérésük érezték-e magukon a fordított kulturális sokk tüneteit a kitöltők nagyobb része – a teljes minta 48 százaléka - számolt be arról, hogy voltak ilyen gondolatai, míg ezen gondolatok hiánya csak alig 32 százalék esetében állt fent.

Akikben felmerült a visszatérés gondolata, azok közül jelenleg 10 fő ismét legalább 3 hónapja külföldön él, további 31 fő viszont újabb kivándorlásban vagy végleges kitelepülésben gondolkodik. Ezen két csoport, az összesen 41 főt számlál, viszont 85 százalékát teszi ki annak a csoportnak, akinek a nyilatkozata szerint voltak a visszatérést követően olyan gondolataik, hogy inkább mégis visszafordulnának.

A 32 személyből, akik saját bevallásuk szerint a mézesheteik lecsengését követően sem bizonytalanodtak el visszatérési döntésükben, 28 főnek jelenleg sincs kivándorlási szándéka, így a visszatérésük valóban jól meggondolt döntésnek tűnik. Az ő köreikben elenyésző azon személyek száma, akik frusztrációról vagy diszkomfort érzésről számoltak volna be a hazatérésüket követően.

A reintegrációs nehézségek témakörébe tartozó utolsó kérdésnél azt vizsgáltam, hogy hazatérést követően is szoros kapcsolatot ápolnak-e a visszatérők külföldi szociális kapcsolataikkal, kollégákkal, barátokkal. Azok, akik jellemzően igen (tehát a Likert skálán igaz rám, vagy teljes mértékben igaz rám) válaszlehetőséget adtak meg a teljes minta közel 40 százalékát teszik ki. 41 személyről van szó, akik jellemzően igaznak érezték magukra nézve a másik három reintegrációs nehézségeket elemző kérdést is. Ebből a szegmensből 14 fő annak ellenére is szoros kapcsolatos tart korábbi szociális életének résztvevőivel, hogy

jelenleg nincs újabb kitelepülési szándéka. 19 fő jelezte, hogy újabb kivándorlást vagy esetleg végleges kitelepülést tervez.

A jelenlegi migrációs potenciál, azaz a kivándorlási hajlandóság a megkérdezett minta alapján a következő eredményeket hozta.

A kitöltők

- kerek 50 százalékának, azaz 52 személynek jelenleg nincs kivándorlási szándéka
- 38,5 százalékuk – tehát 40 fő - tervez külföldre menni, ebből 10 személy végleges kitelepülést fontolgat
- alig több, mint 11,5 százaléka - ami 12 főt jelent már legalább 3 hónapja ismét külföldön él.

A kérdőív utolsó pontjában tíz tényezőt soroltam fel, amiket 1 és 10 közötti sorszámokkal kellett ellátni, annak fényében, hogy melyik milyen mértékben befolyásolta a kitöltőt a hazatérési döntésében. Minden sorszám csak egyszer volt kiosztható, hogy valóban kialakítható legyen egy sorrend, azaz a legtöbbször 1. sorszámot kapott tényező lesz az első.

Ennek tükrében az eredmények:

1. Jövedelem és családi helyzet (holtversenyben)
2. Barátok közelsége
3. Oktatás- képzési kínálat és társadalmi alapellátás (ingyenes oktatás, egészségügy, nyugdíjrendszer (holtversenyben)
4. Szociális jóléti rendszer/biztonság (pl. igénybe vehető családi támogatások)
5. Karrierlehetőségek
6. Általános körülmények
7. Természeti környezet/időjárás
8. Kulturális élet

A 24 főből, aki úgy nyilatkozott, hogy a listában szereplő tényezők közül a jövedelem volt az, amely hazatérési döntésében leginkább befolyásolta

- 4 fő már legalább 3 hónapja ismét elhagyta az országot
- 10 személy újabb kivándorlást tervez, ebből 3 végleges kitelepülést fontolgat
- 10 főnek jelenleg nincs kivándorlási szándéka.

A 24 főből, akik a családi helyzetet jelölték meg első számú döntést befolyásoló tényezőként

- 12 személy egyetértett azzal, hogy a családja közelében szeretne családot alapítani
- 12 személy pedig azzal, hogy segítségére szoruló felmenői motiválták a döntésében.

A 17 kitöltő, akik a barátok közelségét a 2. legfontosabb tényezőként jelölte

- a jövedelem tényezőt a legtöbbször a hazatérést befolyásoló többi után helyezte. Egy esetben sem került előrébb, mint a 4.tényező, ellenben 11 alkalommal 6-os vagy annál alacsonyabb szintre került a sorrendben.

Némi ellentmondást véltem felfedezni a hazatérést befolyásoló tényezők sorrendjében élen álló jövedelem tényező és a kutatás korábbi szakaszában feltett kérdésre kapott válaszok között. Hiszen kevesebb, mint 30 fő nyilatkozott úgy, hogy a várható nagyobb munkaerőpiaci megbecsülés befolyásolta volna őket a hazatérési döntésükben. Az adatok ezirányú összevetése során azt az eredményt kaptam, hogy a 30 kitöltőből, akik esetében a nagyobb munkaerőpiaci megbecsülés szempont volt a hazatéréskor nyolcan is első helyre tették a sorszámozandó kérdésben a jövedelem tényezőt.

Kicsit tovább kutatva a jövedelem tényezőt első helyre soroló populációban az derül ki, hogy döntő többségük a jövedelem tényezőn túl a karrierlehetőséget sorolták még a legtöbb esetben a lista elejére, ugyanakkor a barátok közelsége, mint szempont egyiküknél sem került a 10-es listán a 6. helynél magasabbra. Ahogyan a családi helyzet is csak a 8. helyre került a 24 fő sorszámainak átlagát tekintve.

4. Következtetések

Az első hipotézisemre kapott eredménnyel, miszerint a teljes mintát nézve nem mondható el, hogy a visszavándorlás első számú szempontja a család, nem csak a személyes kapcsolataim során tapasztaltak állnak ellentétben, hanem a kutatás közben megtalált „Külföldről hazatérő magyarok” névre hallgató Facebook csoportban olvasható bejegyzések is. Akik hazatérésen gondolkodnak, vagy már hazatértek szinte egytől egyig a családot jelölték meg fő indokként a bejegyzéseikben és a hozzászólásaikban. A kérdőívben feltett kérdések az ott leggyakrabban megemlített indok alapján kerültek összeállításra. A beérkezett válaszok időpontja alapján úgy gondolom, alig néhány kitöltő érkezett ebből a csoportból, azok pedig, akik vállalták a kitöltést, más szempontok nyomán döntöttek a hazatérés mellett.

A visszavándorlási indokként előre megtervezett anyagi vagy időbeli célt elérők esetében azért fordítottam külön figyelmet az átlagéletkorra, mert úgy gondoltam, hogy azon személyek, akik a külföldi nyugdíj elérése reményében szereztek munkavállalói jogviszonyt a határainkon túl, ezt a szegmenset erősítik. Némileg következtethetünk is erre, hiszem nagyjából az egyetlen olyan csoport, ahol az átlagéletkor meghaladja a 38 évet, illetve minden kitöltőre igaz, hogy 5 évet meghaladóan éltek külföldön.

Szintén anyagi vonatkozású pontja a kérdőívnek, hogy indoka volt-e a hazatérésnek, hogy a külföldi jövedelem nem érte el azt a szintet, ami indokoltá tette volna a maradást. Nem meglepő módon 4 személy kivételével senki nem gondolta, hogy a külföldi jövedelme tolóhatással bírt volna a hazatérési döntésekor figyelembe vehető szempont lett volna. Ezzel összecseng a Külföldről hazatért magyarok csoportjában sokszor olvasott indok, miszerint „nincs az pénz”, amiért szívesen maradtak volna még.

A fordított kulturális sokk kutatása során megismert értékek arra engednek következtetni, hogy a jelenséget nem tapasztaló és a körülmények külföldön megszokottól eltérő folyása miatt frusztrációt sem érző, átlag 43 éves korosztály könnyebben visszahelyezkedik a szülőhazában megszokott folyamatokba, mert a kivándorlását megelőző felnőtt éveiben hosszabb ideig is részese volt annak. Úgy is mondhatnám, számukra talán ez a megszokott.

Az ellentétes véleményen lévő 49 fős csoport, akik egyértelműen érezték a jelenség tüneteit, hatását ezzel markánsan egybecsengő eredményeket generált a témában a következő kérdések esetén is.

Fontos kiemelnem, hogy a két csoport átlagéletkora közötti különbség 5 év. Míg a jelenséget, a tüneteket nem tapasztaló csoportnál az eddigi legmagasabb érték született - 43,4 év -, úgy a tüneteket tapasztalók átlagéletkora épphogy meghaladja a 38,1 évet.

5 év nem tűnik olyan hatalmas különbségnek, azonban ebben az esetben az is felmerült bennem, hogy talán inkább a jelenség felismerésének, beazonosításának hiányával állhatunk szemben azok esetében, akik a reintegrációs nehézségek teljes hiányáról számoltak be. Amellett persze, hogy a legtöbb esetben az adatokból az tűnik ki, hogy a hazatérés egy megingathatatlanul biztos döntés. Megítélésem szerint a jól meghozott döntés és az ezt követő hazatérés egy olyan érzelmi állapotot indikál, ahol az emberek könnyebben veszik az akadályokat, mert a visszavándorlás adta pozitív élmények, érzések felülírják, de legalábbis sokkal könnyebben elviselhetővé teszik a rendszer hiányosságai által okozott negatív tapasztalásokat.

Ehhez hasonlóan magabiztos és jó döntésnek tűnik annak a 28 főnek a hazatérése, akik a mézeshetek lecsengése után és azóta sem inogtak meg abban a tekintetben, hogy jó ötlet volt-e visszatérni az anyaországba.

A külföldi szociális életük szereplőivel továbbra is szoros kapcsolatot ápolók esetében azt a mintázatot vélem felfedezni, hogy legtöbbjük ismét kivándorlást fontolgat, illetve jónéhányuk már újra a vándorlás útjára is lépett. Azonban azok száma is meglepően magas, akik a kivándorlási szándék teljes hiánya ellenére is szoros kapcsolatot ápolnak. Itt valószínűsíthető, hogy szoros, jól működő kapcsolatok alakultak ki a külhonban töltött évek folyamán. A gondolatom, hogy ezek a személyek főként nem Németországból tértek haza, beigazolódott. Leginkább az Egyesült Királyságbéli és mediterrán országokban szövődött barátságok azok, amely látszólag kiállják a távolság – és mivel a legtöbb érintett már több, mint 3 éve hazatért, így az idő próbáját is.

A migrációs potenciál, azaz a kivándorlási hajlandóság mérése – ahogy ez a szakirodalomból is alátámasztást nyert – nem egy biztos, kézzel fogható eredmény, hiszen nem ismerjük, hogy a kitelepülést fontolgotók szándékai mennyire erősek, a terveik mennyire megalapozottak, van-e kitűzött időtáv, amin belül biztosan meg akarják lépni a kivándorlást. Azt gondolom azonban, hogy azok esetében, akik a kitöltés pillanatában azt nyilatkozták, hogy egyértelműen nincs kivándorlási szándékuk, ez egy viszonylag biztos adatnak vehető.

Tekintve, hogy a saját tapasztalatok és szakirodalom is azt támasztja alá, hogy azok a személyek, akik korábban már részt vettek a migráció bármely formájában – jelen esetben

különös tekintettel a határokon túl ívelő migrációban – sokkal nagyobb eséllyel vágnak bele újból a vándorlásba, mint azok, akik ezt először tervezgetik azt gondolom, hogy a jelenleg tervezgetők záros határidőn belül újra a nemzetközi migráció alanyaivá válnak.

Ezt alá is támasztja az a cikk, amely 2023 áprilisában jelent meg az index.hu híroldalon, Jernei Gábor tollából, amelyben a szerző azt taglalja, hogy a 2022-es évi KSH adatok alapján a tavalyi évben fordult a trend, azaz a mérleg ismét a kivándorlók számának irányába billent.

A tény, hogy 2021-ben többen tértek haza, mint amennyiben kivándoroltak azért teljesen irreleváns, mert egy precedens nélküli esemény hatására alakultak így a migrációs folyamatok, amit nem lehet figyelmen kívül hagyni a globális migráció vizsgálatakor.

Ezek az adatok, ha úgy tetszik, mellőznek minden kapcsolódási pontot a korábbi adatokkal, azok ugyanis teljesen más körülmények között születtek. Az, hogy hogyan alakul a migrációs mérleg a 2020-as éveket követő legalább 5 évben – amíg a szabad mozgással kapcsolatos restriktívumok saját várakozásaim szerint életbe léptethetők maradnak – nem összevethető a korábbi évekkel. A vándorlási mutatók esetében érzek létjogosultságot a COVID 19 előtti és utáni éra megkülönböztetésére.

Ahogy korábban említettem, szakdolgozatom során szándékosan nem vettem figyelembe a COVID 19 – hatást, de a személyes történetek megismerésekor kiderült számomra, hogy sok esetben az is szerepet játszott a visszavándorlási döntésében azoknak, akik 1-3 éven belül tértek vissza az állampolgárság szerint országukba. És van ennek a tényezőnek egy családi vonatkozása is. Főként a Németországban és Ausztriában új hazára talált családok sok esetben társasházi lakásokat bérelnek. A világjárvány okozta bezártságot a felnőttek is nagyon nehezen viselték, ahol pedig egy vagy akár több gyerek is van a családban, ott ez hatványozódott. Azon családok, akik itthon rendelkeztek/rendelkeznek kertkapcsolatos ingatlannal, sok esetben a gyermekek (és felnőttek) mentális egészségének megőrzése miatt döntöttek a hazatérés mellett. Igaz, ők azonnal vissza is tértek választott hazájukba, ahogy a körülmények ezt lehetővé tették.

5. Összefoglalás

Szakedolgozatom központi témája a vándorlás, azon belül is a hazatérő migráció és az ebben résztvevők érzelmi, pszichológiai irányú reintegrációs kihívásai–újbóli kivándorlást tervező visszatérőként egy hozzám nagyon közel álló téma.

Hipotéziseimet saját tapasztalataim és a szakirodalomból megismert adatok ihlették, azt feltételeztem, hogy a hazatérés oka mindig a család, illetve a fordított kulturális sokk, mint reintegrációs nehézség a legtöbb esetben felüti fejét.

Primer kutatásom eredményeit összegezve arra jutottam, hogy az egyik hipotézisem igen, a másik nem nyert alátámasztást.

A saját közösségem, a szakirodalom és a közösségi média felületeken való kutakodás után azt gondoltam, hogy egyértelműen a megerősítést irányába mutató eredmények fognak szülni, ellenben több kérdés vizsgálatakor még csak nem is közelítettek az arányok.

A teljes minta, azaz 104 fő segítségével született végeredményt, miszerint a vizsgált populációt tekintve a visszavándorlás fő oka, annak mozgatórugója nem a család, elfogadom és szívesen tovább kutatnék, hogy a valós motivációs okokat is megismerhessem.

Készülve arra az esetre, hogy a feltételezésem megcáfolásra kerül, bekerült még néhány alternatíva a kérdőívbe, a kivándorlás szerinti országokból a hazatérést elősegítő húzó- és taszítóerők felhasználásával. Taszítóerő lehet – a szakirodalomban ismertetett korábbi kutatások alapján, hogy a nem magasan képzett kivándorlók alulfizetettek -, de a saját kutatásom alapján a visszavándorolt kitöltők ezt a feltételezést egyöntetűen cáfolták, még azok is, akik legmagasabb iskolai végzettsége a középiskolai érettségi.

Vizsgáltam még, hogy a célországbeli nehézkes beilleszkedés elősegítette-e a visszatérést, de ebből az aspektusból is elenyésző a mintában azok száma, akik nehézségeket éltek volna meg. Húzóerőként gondoltam arra, hogy a jelentős szakmai, nyelvi és élettapasztalattal hazatérő munkavállalók jól tudnak helyezkedni a hazai munkaerőpiacon, de az adatok tükrében ez sem jelentett erős motivációt a hazatérésben, ahogy az előre kitűzött anyagi cél teljesítése sem, annak ellenére, hogy a teljes minta kicsit több, mint fele a kivándorlás egyik elsődleges céljaként jelölte meg a meghatározott összegű megtakarítás megszerzését.

A második hipotézisem, miszerint a fordított kulturális sokk a legtöbb visszatérőt érinti az erre vonatkozó négy kérdés eredményeinek összevetése során alátámasztást nyert.

A minta nagyobb része igazolta vissza az érzelmi és pszichológiai diszkomfort érzés meglétét vagy hogy idegennek érezte volna magát saját hazájába visszatérve.

Egyértelmű megerősítést nyertek azok a felvetések is, miszerint a külföldön megszokottól eltérő körülmények (közhangulat, ügyintézés, szolgáltatások minősége) frusztrációt okoztak és hogy a visszatérőkben a hazatérést követően felmerült, hogy mégis visszamennének korábbi befogadó országukba.

Megvizsgálva a teljes minta jelenlegi kivándorlási szándékait arra jutottam, hogy a kitöltők 11,5 százaléka már újra elhagyta az országot és 38,5 százalékuk tervez további kivándorlást, vagy végleges kitelepülést. Amennyiben terveiket ők is realizálják, a jelenleg vizsgált populáció tekintetében 50-50 százalék lesz a hazatérést követően újra elvándoroltak és az anyaországban maradtak aránya.

Természetesen nem valószínűsíthető a jövő a kitöltők jelenlegi szándékai szerint, de a jelenleg ismert adatok tükrében – rekord számú kivándorlás 2022-ben, aktuális politikai helyzet – nem várható a kivándorlási hajlandóság csökkenése.

Felhasznált irodalom:

Anderson, B. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

Dickmann Á. – Ligeti A. (2018): Mikrocenzus 2016 – 10. Nemzetközi vándorlás. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_10.pdf
Letöltés ideje: 2022.06.02

Dumont J-Ch. – Spielvogel G. (2008): Return Migration: A new perspective <https://www.oecd.org/migration/mig/43999382.pdf>
Letöltés ideje: 2022.06.05

Gábrriel D. – Horváth V. (2020): Visszatérő migránsok transznacionális gyakorlatai a hazatérést megelőzően. <https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/view/2788/2690>
Letöltés ideje: 2022.06.02

Gödri I. (2010): Kor-fa online Népesedési Hírlevél A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet kiadványa aktuális demográfiai kérdésekről: A vándorlási veszteség Magyarországon az elmúlt évtizedben – avagy hányan is vagyunk valójában <https://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/korfa/article/view/790/245>
Letöltés ideje: 2022.06.02

Hautzinger Z. – Hegedűs J. – Klenner Z. (2014): a migráció elmélete http://real.mtak.hu/16634/1/w207.bat_session%3D1164013711%26infile%3D%26sobj%3D8961%26cgimime%3Dapplication%252Fpdf
Letöltés ideje: 2022.06.02

Hárs Á. (2020): Elvándorlás, visszavándorlás, bevándorlás Jelenségek és munkaerő-piaci hatások. https://www.tarki.hu/sites/default/files/2020-10/115_145_Hars_web.pdf
Letöltés ideje: 2022.06.02

Hegedűs G. – Lados G. (2017): A visszavándorlás és az identitásváltozás kapcsolatának vizsgálata a hazatérő magyarok példáján. <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/15246/>
Letöltés ideje: 2022.06.02

Hegedűs G. – Lados G. (2017): Returning home: An evaluation of Hungarian return migration. <https://ojs.mtak.hu/index.php/hungeobull/article/view/595>
Letöltés ideje: 2022.06.02

Hogan E., (2018): Has migration gone to far? The Economist <https://www.youtube.com/watch?v=xt-e8JQZmqw&t=54s>
Letöltés ideje: 2023.04.16

Horváth Á. (2015): Visszatérő kivándorlók. Közelkép. Nemzetközi vándorlás. Budapest: MTA Közgazdasági-és Regionális Tudományi Kutatóközpont, pp. 109–115. http://econ.core.hu/file/download/mt_2015_hun/kozelkep_27.pdf
Letöltés ideje: 2022.06.02

KSH Népeségtudományi Kutatóintézet (2022) Népszámlálás <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/>
Letöltés ideje: 2023. 03. 22.

LaBrack B. (1994) Adapted from International Studies, University of the Pacific for use by LASPAU for the CAMPUS program. Aspire Newsletter
<https://www.marquette.edu/study-abroad/reverse-culture-shock.php>

Letöltés ideje: 2022.06.02

Mcaulliffe M., A. Triandafyllidou (2021) World Migration Report 2022. International organization for migration (IOM), Geneva
<https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>

Letöltés ideje: 2022.06.02

Mcaulliffe M, B.Khadria (2019) World Migration Report 2020 International organization for migration(IOM),Geneva

https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf Letöltés ideje: 2022.06.02

OECD (2021): International Migration Outlook 2021
<https://doi.org/10.1787/29f23e9d-en>

Letöltés ideje: 2022.06.02

Sussman, N. M. (2000). The Dynamic Nature of Cultural Identity Throughout Cultural Transitions: Why Home Is Not So Sweet. Personality and Social Psychology Review, 4(4), 355–373.

https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0404_5

Letöltés ideje: 2023. 04. 28.

Stimac V. (2021) : How to Deal With Reverse Culture Shock After Studying Abroad
<https://www.gooverseas.com/blog/reverse-culture-shock-coming-home-after-studying-abroad>

Letöltés ideje: 2022.06.02

Mellékletek

1.számú melléklet: a felhasznált kutatási kérdőív

2.számú melléklet: diagramok a kérdőív fordított kulturális sokkal kapcsolatos kérdéseinek elemzéséhez

3.számú melléklet: ábrák jegyzéke

4.számú melléklet: táblázatok jegyzéke

5.számú melléklet: a diagramok jegyzéke

1.számú melléklet: a felhasznált kutatási kérdőív

Visszavándorlás és fordított kulturális sokk

Csizmazia Szonja vagyok, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Agrár- és Élelmiszergazdasági Karának Emberi Erőforrások szakos hallgatója. Szakdolgozatomban azt kutatom, mit tudunk a Magyarországról hosszabb vagy rövidebb időre kivándorolt, majd visszatérő népességről motivációjukat, tapasztalataikat és a jövőre vonatkozó terveiket illetően.

Amennyiben legalább hat hónapot élt külföldön, és ezt követően akár véglegesen, akár rövidebb időre visszatért a szülőhazájába, kérem, segítse munkámat egy kitöltéssel.

1. Mi az Ön neme?
 - Férfi
 - Nő
2. Kérem, adja meg életkorát!
3. Milyen nemzetiségű?
 - Magyar
 - Egyéb
4. Mi a legmagasabb iskolai végzettsége?
 - Általános iskola
 - Középiskolai érettségi
 - Felsőfokú végzettség
5. Mi a jelenlegi munkaerőpiaci státusza?
 - Alkalmazott
 - Munkanélküli
 - Saját vagy családi vállalkozásban dolgozom
6. Az Ön családi állapota jelenleg
 - Egyedülálló / Özvegy
 - Párkapcsolatban él / Házas
7. Élt-e valaha külföldön 6 hónapot meghaladóan?
 - Igen
 - Nem
8. Mely ország(ok)ban élt életvitelszerűen?
9. Mennyi ideig élt szülőhazáján kívül?
 - 1 évnél rövidebb ideig
 - 1-3 évig
 - 3-5 évig
 - 5 évet meghaladóan

10. Milyen céllal hagyta el az országot? Jelölje 1-5-ig tartó skálán, ahol 1: egyáltalán nem igaz rám; 5: teljes mértékben igaz rám.

- Tanulás
- Külföldi személlyel kötött házasság/párkapcsolat
- Hosszabb távú (1-5 év) munkavállalás
- Meghatározott mértékű megtakarítás megszerzése
- Végleges kitelepülés

11. Kivándorlaskor...

- egyedülállóként vándoroltam ki
- egyedül mentem, házastársam és gyermeke(i)m szülőhazámban maradtak
- családdal együtt vándoroltam ki

12. Visszatérésemkor...

- egyedülállóként tértem haza
- egyedül tértem haza, házastársam vagy gyermeke(i)m a kivándorlási országomban maradtak
- családdal együtt tértem haza

13. Mennyi ideje él újra Magyarországon/szülőországában?

- Kevesebb, mint 1 éve
- 1-3 éve
- Több, mint 3 éve
- Ismét elhagytam Magyarországot, már legalább 3 hónapja külföldön élek

14. Jelenleg van-e kivándorlási szándéka?

- Nincs
- Tervezek külföldre menni
- Végleges kitelepülést fontolgatok
- Ismét elhagytam Magyarországot, már legalább 3 hónapja külföldön élek

Amennyiben részt vett már visszavándorlásban (hazaköltözött kivándorlása országából), mennyire ért egyet a következő állításokkal?

Kérem osztályozza a lenti állításokat 1-től 5-ig terjedő skálán.

1: egyáltalán nem értek egyet

5: teljes mértékben egyetértek

15. A család közelsége alapvető szempont volt a hazatérésemben:

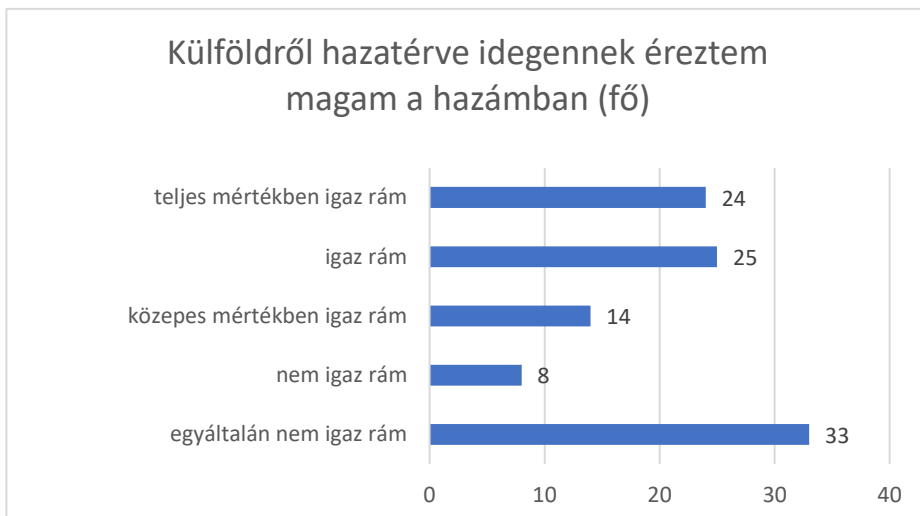
- Szüleink közelében szerettünk volna családot alapítani
- Idősödő felmenőink ellátásra szorultak
- Gyermekeink visszavágytak a szülőhazájukba
- Magyar oktatásban szeretttük volna részesíteni a gyermekeinket

16. Visszatérésemben jelentős szerepet játszott, hogy a külföldön szerzett tapasztalataimmal itthon nagyobb megbecsülésre tehetek szert a munkaerőpiacon

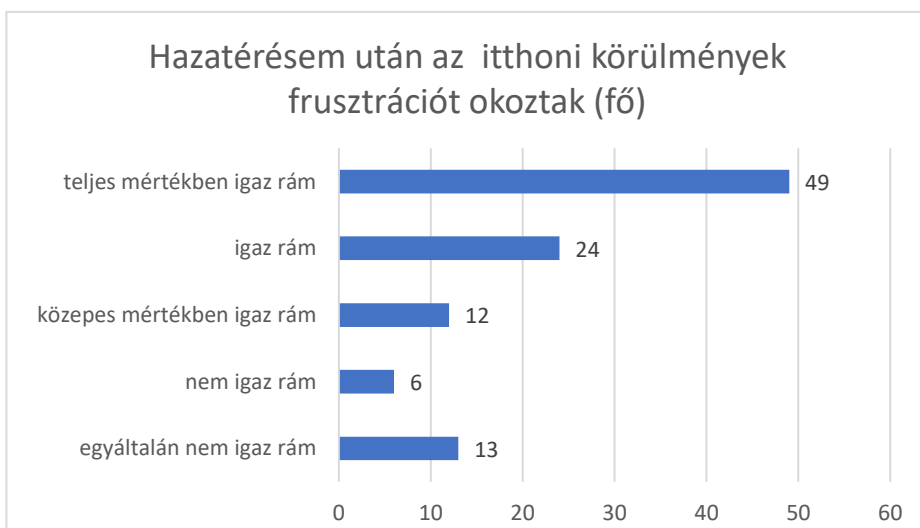
17. Előre meghatározott időbeli vagy anyagi cél teljesítése volt hazatérésem indoka.

18. A külföldi jövedelmem nem érte el azt a szintet, amit indokoltta tette volna a további maradásom.
19. Választott országomban nem sikerült beilleszkednem, hiányzott az itthoni szociális életem (a baráti társaságom, a megszokott környezet).
20. Külföldről hazatérve idegennek éreztem magam a hazámban (visszailleszkedési nehézségem, diszkomfort érzésem adódott érzelmi, pszichológiai értelemben)
21. Hazatérésem után az itthoni körülmények (közhangulat, ügyintézés, szolgáltatások minősége) eltértek a külföldön megszokottól és ez frusztrációt okozott.
22. A hazatérésemet követő mézes hetek (találkozókban és ingerekben gazdag időszak, amikor mindenki élvezte, hogy újra itthon vagyok) utáni szürke hétköznapiakban felmerült bennem, hogy inkább mégis visszamennék az országba, ahonnan hazaköltöztem.
23. Hazatérésem után is szoros kapcsolatot ápolok a külföldi kollégáimmal, barátaimmal, igyekszem fenntartani az ott kialakult kapcsolataim.
24. 1-10ig tegye növekvő sorrendbe, hogy az alábbi tényezők közül melyik milyen mértékben befolyásolta a hazatérési döntésében (a tényezők Magyarország/szülőhazájára értendők). A sorszámok csak egyszer felhasználhatók
 - Általános életkörülmények
 - Családi helyzet
 - Barátok közelsége
 - Oktatási-képzési kínálat
 - Karrierlehetőségek
 - Jövedelem
 - Természeti környezet/időjárás
 - [Társadalmi alapellátás (ingyenes oktatás, egészségügy, nyugdíjrendszer)
 - Kulturális élet
 - Szociális jóléti rendszer/biztonság (pl. igénybevehető állami támogatások)

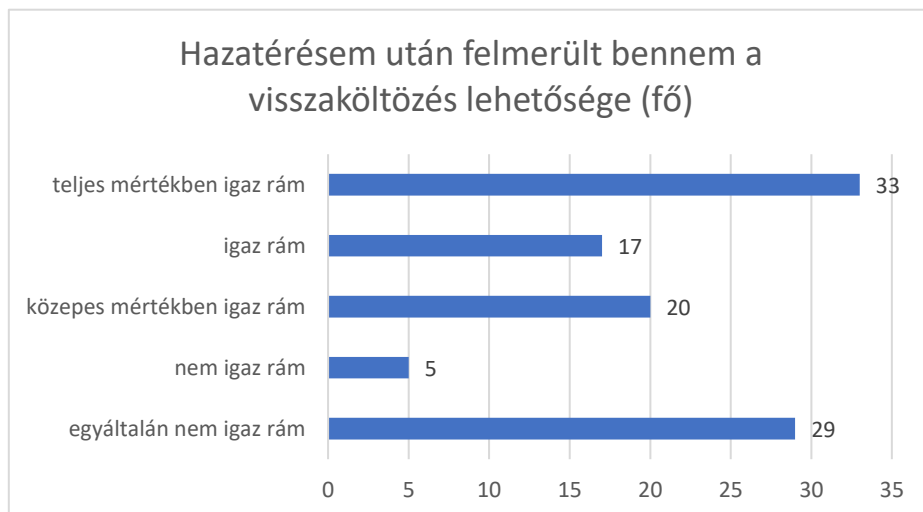
2.számú melléklet: diagramok a kérdőív fordított kulturális sokkal kapcsolatos kérdéseinek elemzéséhez

6. diagram: a kitöltők válaszai a fordított kulturális sokk okozta diszkomfort érzés meglétéről

5. diagram: a teljes minta válaszai az anyaországbeli körülmények okozta frusztráció meglétéről

7. diagram: a kitöltők válaszainak alakulása arról, hogy felmerült -e bennük mégsem döntöttek jól a hazaköltözéssel

3.számú melléklet: ábrák jegyzéke

1. ábra: a magyar állampolgárok nemzetközi vándorlása 2010 és 2021 között	14
2. ábra: Kivándorlók és visszavándorlók száma 2010 és 2020 között a NEAK adatai alapján	14
3. ábra: Ezer lakosra jutó visszavándorlók száma magyarországi régióként, 2016	15
4. ábra: a migrációs tapasztalattal rendelkezők és a magyarországi népesség alapvető demográfiai jellemzői	15
5. ábra: a visszavándorlás elsődleges oka egyes demográfiai jellemzők szerint	17
6. ábra: a külföldre költözést tervezők típusai a 2016-os magyarországi mikrocenzus alapján.....	18
7. ábra: a fordított kulturális sokk görbéje magyar feliratokkal	20

4.számú melléklet táblázatok jegyzéke

1. táblázat: a kitöltők csoportosítása a távolt töltött idő és a visszavándorlás óta eltelt idő alapján	27
---	----

5.számú melléklet: a diagramok jegyzéke

1. diagram: a kérdőív kitöltők családi állapota a visszatéréskor	28
2. diagram: a kérdőív eredményei alapján a teljes minta és a családdal hazatért populáció válaszainak összevetése	29
3. diagram: indoka volt-e a hazatérésnek a szülők ellátásának szükségessége	30
4. diagram: a kitöltők elsődleges kivándorlási célja	33
5. diagram: a teljes minta válaszai az anyaországbeli körülmények okozta frusztráció meglétéről	50
6. diagram: a kitöltők válaszai a fordított kulturális sokk okozta diszkomfort érzés meglétéről	50
7. diagram: a kitöltők válaszainak alakulása arról, hogy felmerült -e bennük mégsem döntöttek jól a hazaköltözéssel	50

Függelék

1.sz. függelék Eredetiségi, hozzáférési és szellemi tulajdonkezelési nyilatkozat

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió' nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: CSIZMAZIA SZONJA
A Hallgató Neptun kódja: Q0J7DE
A dolgozat címe: OTTHON, ÉDES OTTHON? AVAGY A HAZATÉRŐ MIORÁCIÓ ÉS A 2
A megjelenés éve: 2023 ŐKET KÖRÜL LENOZÓ REINTEGRÁCIÓS KIHÍVÁS, A TORZÍTOTT
A konzulens tanszék neve: AGRÁR MENEDZSMENT ÉS KULTURÁLIS SOKK
VEZETÉSTUDOMÁNYI TANSZÉK VISSZAGYÁRTATA

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, s az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a Záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkor szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe.

Kelt: ÖRBOITYA'U'23 év APRILIS hó 25 nap

Cizmazia Szonja
Hallgató aláírása

KONZULTÁCIÓS
NYILATKOZAT

A CSIZHÁZIA SZONJA (név) (hallgató Neptun azonosítója: Q037DE)
konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi
források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védeésre javaslom / nem javaslom¹.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*2}

Kelt: 2023. év APRILIS hó 25. nap

Belső konzulens

¹ A megfelelő aláhúzendő.

² A megfelelő aláhúzendő.

Otthon, édes otthon? Avagy a hazatérő migráció és az őket körülengő reintegrációs kihívás, a fordított kulturális sokk vizsgálata

Csizmazia Szonja

Emberi erőforrások alapképzés, levelező

Agrár- és Élelmiszergazdasági Intézet

Belső témavezető: Dr. habil. Rudnák Ildikó Ph.D.

Szakdolgozatom központi témája a vándorlás, azon belül is a hazatérő migráció és az ebben résztvevők érzelmi, pszichológiai irányú reintegrációs kihívásai.

Feltételezéseimet, miszerint a visszavándorlás fő oka a család és a fordított kulturális sokk jelensége a legtöbb visszatérőt érinti egy online kérdőív segítségével kutattam. A kérdőívet a közösségi média felületeken osztottam meg majd 104 kitöltés részletes elemzését követően arra jutottam, hogy a jelen minta alapján az első felvetésem nem nyert alátámasztást, azaz a kitöltők visszavándorlásának fő oka nem a család. A második hipotézisem tárgya a fordított kulturális sokk, a jelenség megtapasztalásáról a kitöltők nagy része egyértelműen mérhető visszajelzést adott.

Az általam végzett kutatási eredmények nem mutatnak egyezést a szakirodalmi kutatás során megismert 2016-os nemzetközi vándorlást is vizsgáló KSH Mikrocenzussal, amely szerint a visszatérés oka dominánsan családi okokra vezethető vissza.

Meglátásom szerint további hasznos információk lennének kiszűrhetők a visszavándorlással kapcsolatban egy, a jelenlegi kutatásból kihagyott hatások (Brexit, COVID-19) figyelembevételével történő vizsgálat során.